

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний аграрний університет
Факультет землевпорядкування та туризму
Кафедра землеустрою

Пояснювальна записка
до кваліфікаційної роботи
освітнього ступеня «Магістр»

на тему: **«Організація збалансованого використання та охорони земель сільськогосподарського призначення»**

Виконав: студент ІІ курсу, групи ЗВ-61
напряму підготовки (спеціальності)

193 «Геодезія та землеустрій»

(шифр і назва напряму підготовки, спеціальності)

Пастернак М.І.

(прізвище та ініціали)

Керівник Солтис О.Г.

(прізвище та ініціали)

УДК: 332.33

Організація збалансованого використання та охорони земель сільськогосподарського призначення. Пастернак Мар'яна Іванівна. – Дипломна робота. Кафедра землеустрою. – Дубляни, Львівський НАУ, 2021.

78 с. текстової част., 13 рис., 18 табл., 51 джерело літератури, мультимедійна презентація.

В роботі висвітлено науково-методичні аспекти збалансованого розвитку землекористування, розкрита сутність збалансованого розвитку, його особливості; проаналізовано інституційний підхід до планування збалансованого розвитку системи землекористувань в територіальних громадах; наведено показники збалансованого розвитку сільськогосподарського землекористування в об'єднаних територіальних громадах; проаналізований сучасний стан й тенденції використання земель сільськогосподарського призначення; розкрито особливості землекористування сільськогосподарського призначення на локальному рівні, розроблено напрями та перспективи забезпечення збалансованого розвитку сільських територій.

ВСТУП

Все більше зростаюче антропогенне й техногенне навантаження на навколишнє природне середовище підводить суспільство до критичної межі виживання, і забезпечення належних умов життя населення являється ключовим завданням концепції сталого розвитку. В умовах реалізації даної концепції особливої уваги набуває питання ефективного розвитку виробництва й споживання органічної продукції.

Розвиток різноманітних форм власності й господарювання на землі без проведення суворого й надійного державного екологічного контролю, а також недосконалість законодавчої бази спричинили споживацьке ставлення до землі, а у сільському господарстві – призвело до ігнорування екологічних вимог в сторону економічних інтересів.

Доведено, що ефективний розвиток економіки є неможливим без організації раціонального використання та охорони землі. Важливу роль в даному процесі відіграє землеустрій, що дає змогу через систему правових, інженерно-технічних, економічних та юридичних заходів здійснити організацію екологічно і економічно доцільного використання земель, а також забезпечити ефективну організацію території й розміщення виробництва.

В таких умовах найдієвішим інструментом формування екологічно безпечної структури землекористування на місцевому рівні рекомендується розробка проєкту землеустрою, який оснований на обґрунтованій еколого-економічній моделі органічного землекористування та відображає оптимальне співвідношення основних земельних вгідь. Реалізація проєктних рішень дозволить сформувати органічне землекористування на місцевому рівні, що є передумовою збереження та розширеного відтворення продуктивного потенціалу, дозволить нарощувати обсяги виробництва сільськогосподарської продукції, у тому числі екологічно безпечної.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є обґрунтування теоретичних й практичних засад організації збалансованого використання та охорони земель сільськогосподарського призначення.

Для досягнення поставленої мети було виконано наступні завдання:

- розкрити науково-методичні аспекти збалансованого розвитку землекористування;
- розкрити сутність збалансованого розвитку, його особливості;
- проаналізувати інституційний підхід до планування збалансованого розвитку системи землекористувань в територіальних громадах;
- навести показники збалансованого розвитку сільськогосподарського землекористування в об'єднаних територіальних громадах;
- розробити напрями та перспективи забезпечення збалансованого розвитку сільських територій.

Об'єкт дослідження – процес організації збалансованого використання та охорони земель.

Предмет дослідження – є сукупність теоретичних підходів й практичних заходів щодо організації збалансованого використання та охорони земель.

Методи дослідження. Теоретична та методологічна основа проведеного дослідження базується на положеннях сучасних теорій ефективного і раціонального використання земельних ресурсів, а також на основоположних законодавчих та нормативних актах України.

Структура, обсяги дипломної роботи. Дипломна робота містить: вступ, п'ять розділів, висновки, бібліографічний список. Обсяг основної частини складає 78 сторінок тексту, що містить 18 таблиць, 13 рисунків. Бібліографічний список складає 51 назву використаних джерел.

1 НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

1.1. Сутність збалансованого розвитку, його особливості

Зараз для влади й населення країни, а особливо для сільських територій дуже важливим є вирішення питань щодо подальшого розвитку. Вагомість цього питання в свою чергу посилюється ще і тим, що в межах держави частка сільських територій досягає біля 90,0 %, на даних територіях проживає третина усього населення України. Попри це, аналіз сучасного стану розвитку більшості сільських територій характеризується як слабкий. Переважаючій частині сільського населення притаманне пасивне відношення стосовно подальшого розвитку тої території, де воно мешкає. Окрім того, варто зазначити і те, що лише мала (незначна) частка від продукції, що є власно виробленою чи зібраною, може бути реалізованою із метою одержання додаткового доходу для сільського населення. Поряд із цим виникає значна частина питань екологічного характеру, що дуже негативно впливають на стан сільських територій, а також на здоров'я їх мешканців, і являються певною перешкодою для надходження нових інвестицій [7].

Україна обрала модель сталого розвитку, згідно якої усі вектори соціально-економічного розвитку напрямлені на гармонійне поєднання економіки із мінімальним впливом на навколишнє природне середовище. Однак, значна кількість питань соціально-економічного та екологічного характеру є невирішеними ще й дотепер [9].

Під сталим розвитком сільських територій розуміють такий розвиток села, при якому забезпечуються зростання сільської економіки, можливою є стабілізація чисельності населення та збільшення тривалості життя, а також повна та продуктивна зайнятість працездатного населення, покращення рівня й якості життя населення на сільських територіях, при цьому забезпечується ощадливе використання й відтворення їхнього природно-ресурсного потенціалу.

Так як, сучасний соціально-економічний стан сільських територій характеризується як кризовий, основним інструментом для покращення ситуації, що склалася є тільки запровадження ефективних управлінських рішень.

Вперше питання сталого розвитку було розглянуто на Конференції ООН із довкілля людини (1972 рік, м. Стокгольм). Відтак, з метою уникнення екологічної кризи було визначено актуальність екологічної проблематики й необхідність формування та запровадження дієвих міжнародних механізмів для розв'язання даної проблеми. Сам термін «сталий розвиток» сформувався ще в 1980 році з виходом «Всесвітньої стратегії охорони природи», яку підготувала Міжнародна спілка охорони природи. Дана стратегія передбачала принципово нові положення: збереження природи повинно бути нерозривно пов'язаним із питанням розвитку, а розвиток суспільства мусить відбуватися лише при умові збереження природи [8].

Термін «сталий розвиток» широкого застосовування набув лише після публікації в 1987 році звіту Міжнародної комісії із довкілля й розвитку «Наше спільне майбутнє». Провідний статус Концепція сталого розвитку набула після Конференції ООН з довкілля та розвитку, що проходила у 1992 в м. Ріо-де-Жанейро) [29].

Відтак, світова спільнота визнала, що збалансований розвиток «має стати пріоритетним питанням порядку денного міжнародного співробітництва».

Збалансований розвиток розуміють як гармонійне поєднання економічних, соціальних й екологічних складових. Тільки досягнення збалансованості поміж ними дозволить забезпечити можливість переходу до того суспільного розвитку, що не виснажує природні й людські ресурси. В українській літературі та українському законодавстві популярності набуло визначення «сталий розвиток».

Концепція збалансованого розвитку – це відповідь на виклик часу. Забезпечення збалансованого розвитку – це не лише технічна проблема, для

розв'язку якої потрібними є сучасні нові технічні засоби та технології. Насамперед, це проблема змін суспільних відносин та формування такого суспільства, що не буде руйнувати середовище свого існування [8]. Також встановлено, що збалансований розвиток – це не лише наукова проблема.

Головні принципи збалансованого розвитку передбачають:

- поєднання збереження природи та розвитку суспільства;
- реалізація та забезпечення соціального самовизначення й культурного різноманіття;
- забезпечення досягнення рівності й соціальної справедливості;
- задоволення основних потреб людини;
- підтримка цілісності екосистем.

Встановлено, що концепція збалансованого розвитку повинна забезпечити реалізацію цілісної системи принципів діяльності.

Для досягнення збалансованості необхідне гармонійне поєднання принципів збереження культурної та природної спадщини із принципами інноваційності та творчості. Також важливим є принцип екоефективності, що передбачає створення більше товарів й надання більшої кількості послуг, при цьому використовуючи менше ресурсів й в меншій мірі забруднюючи довкілля. Окрім того, важливим є і принцип достатності, що формує межі споживання.

Базова ідея збалансованого розвитку розглядає всі екологічні проблеми як важливі соціально-пріоритетні. Відтак, шляхи вирішення даних проблем мають не технологічний, а соціальних характер, зокрема екологічні проблеми можливо вирішити тільки спільно із іншими соціальними проблемами й лише шляхом соціальних змін, а саме змін суспільних відносин в соціумі, а коли таке є неможливим, то необхідними є зміни існуючих соціально-політичних систем.

Проблеми збалансованого розвитку – в першу чергу, це проблеми влади та політичної волі. Досягнення збалансованого розвитку вимагає глибоких структурних змін у управлінні й нових шляхів роботи у різноманітних галузях

економічного, соціального й політичного життя. В свою чергу на національному та місцевому рівнях необхідними є і міжгалузеві інституції, а також ті, що базуються на принципі участі громадськості [5].

Для реалізації ідей збалансованого розвитку необхідним є стратегічний підхід, що передбачає перехід від розробки й виконання фіксованих планів, що досить швидко старіють, до формування адаптивної системи, що повинна постійно поліпшуватися.

В Україні реалізовано адміністративно-територіальну реформу, в результаті якої створено нові об'єднані територіальні громади, сформовано органи місцевого самоврядування. Дана реформа є невід'ємною складовою частиною децентралізації влади й націлена забезпечити ефективну реалізацію прав громадян, а також збільшення прав та повноважень місцевої громади.

Встановлено, що спрямованість України на входження до Європейського Союзу в свою чергу потребує невідворотних змін в загальній стратегії на усіх рівнях господарювання, а найперше в екологічній стратегії збалансованого розвитку землекористування. Етапи розроблення ринкової стратегії збалансованого розвитку землекористування деталізовано на рис. 1.1. Відтак, загальна мета стратегії, що є засобом збалансованого розвитку регіону, повинна бути запроваджена через реалізацію основних напрямків державної політики, які спрямовані на удосконалення сільськогосподарського землекористування, а також на створення сприятливих умов для збалансованого розвитку землекористування шляхом здійснення та реалізації територіального планування, розвиток високоефективних конкурентоспроможних землеволодінь й землекористувань в контексті інноваційного вектора розвитку [20].

Беручи до уваги об'єктивні передумови й особливості розробки ринкової стратегії збалансованого розвитку землекористувань, вважаємо, що першочерговим в регіональній політиці регіонів держави повинні стати наступні стратегії:

Рисунок 1.1 – Етапи розробки стратегії збалансованого розвитку землекористувань

– ефективного використання існуючого природно-ресурсного потенціалу регіону, яка повинна бути основана на досягненні оптимального рівня виробництва продукції на 100 гектарів вгідь, а також на 100 гектарів посіву зернових культур, забезпечення максимального рівня валової продукції на 1 гектар вгідь, досягнення оптимального рівня рентабельності;

– розвитку інноваційного земельного менеджменту, який спрямований на вирішення соціальних, еколого-економічних завдань в сфері землекористування, а також на підготовку якісного кадрового складу в системі управління земельними ресурсами, яке забезпечить досягнення кінцевої мети;

– маркетингового забезпечення землекористування, яке враховуючи сильні й слабкі сторони, загрози й можливості дозволить здійснити вибір

альтернатив, що в повній мірі забезпечить використання сприятливих можливостей як пріоритетних напрямків стратегічного розвитку;

– економічного стимулювання збалансованого розвитку шляхом збереження природно-ресурсного потенціалу, зменшення можливих негативних наслідків, максимального задоволення потреб землевласників й землекористувачів, пріоритетність інноваційної діяльності через запровадження нових технологій;

– покращення кадрового забезпечення, яке спрямоване на поглиблення наукової діяльності й на розроблення форсайт-технологій в сфері збалансованого використання природних ресурсів;

– створення привабливого інвестиційного клімату у об'єднаних територіальних громадах з метою реалізації проєктів збалансованого розвитку сфери землекористування.

Названі стратегії повинні стати ключовими при розробці нових підходів стосовно розвитку й вироблення загальної стратегії збалансованого розвитку землекористування.

Основні базові особливості пропонованих стратегій – це врахування екологічних та економічних факторів впливу на збалансоване використання земельно-ресурсного потенціалу, забезпечення матеріальних потреб суспільства через ведення еколого-безпечного виробництва, за умов розширеного відтворення родючості сільськогосподарських вгідь шляхом досягнення бездефіцитного балансу гумусу в ґрунтах, застосування ефективних систем планування й управління земельними ділянками, покращення екологічної та економічної ефективності використання земельних ресурсів.

Окрім того, з метою досягнення збалансованого землекористування на регіональному рівні необхідним є розробка та запровадження науково обґрунтованих заходів стосовно реалізації регіональної програми використання та охорони земель в межах конкретного регіону, запровадження

заходів із відтворення родючого шару ґрунтів й збереження та підтримка на належному рівні природного ресурсного потенціалу.

На основі проведених досліджень вбачаємо за доцільне є формулювання бачення стратегії як інструменту збалансованого розвитку землекористування (рис. 1.2).

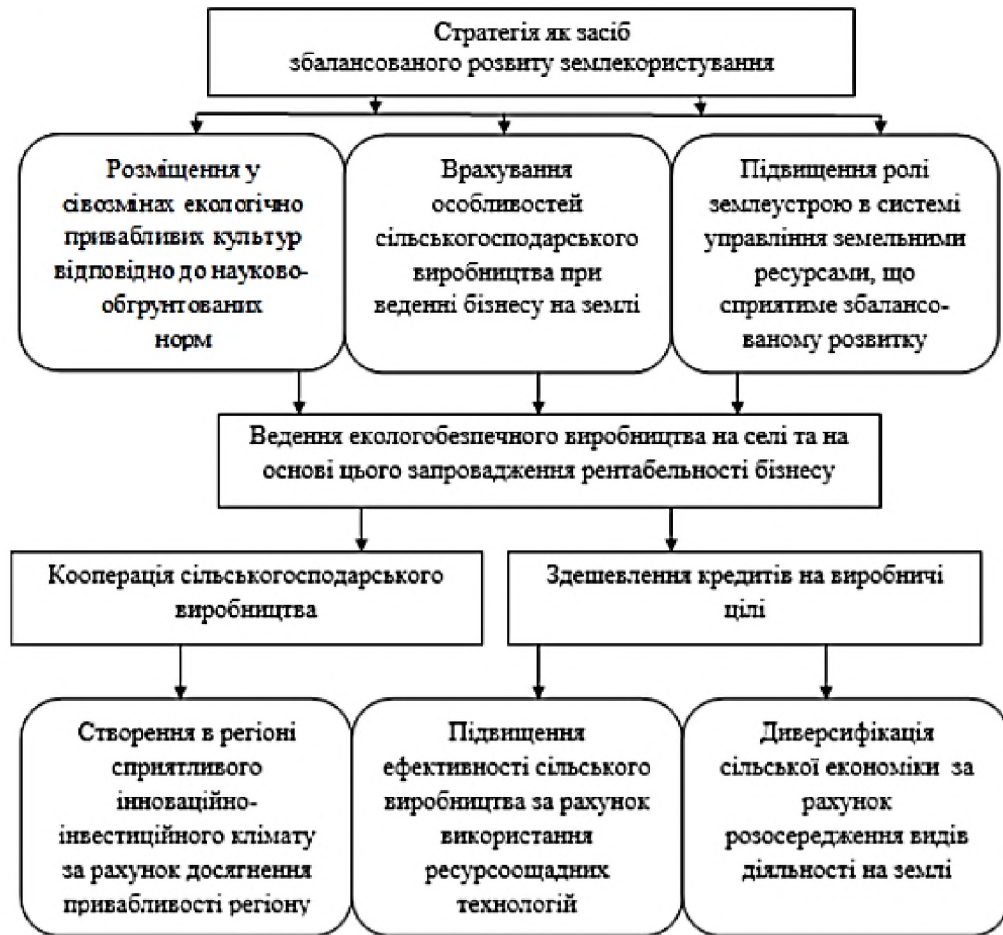

Рисунок 1.2 – Алгоритм збалансованого землекористування

Отже, встановлено, що шляхом використання внутрішнього потенціалу регіону, а також запровадження екологічно безпечного виробництва на селі можливо забезпечити перехід до збалансованого розвитку землекористування. При цьому загальна стратегія повинна базуватися на аналізі дисбалансів, які є у економічній, екологічній й соціальній сферах, а також подальшому формуванні шляхів усунення негативних проявів на основі забезпечення збалансованого розвитку. Вищенаведене в свою чергу можливо реалізувати

лише взаємопов'язаними діями із боку держави й об'єднаної територіальної громади.

Вищенаведене теоретичне визначення сутності збалансованого землекористування дозволяє зробити висновок про необхідність переходу до принципово нової парадигми розвитку інноваційного землекористування, а також запровадження його екологізації як основної умови.

Виходячи із базових положень теорії систем, окремі частини чи компоненти моделі процесу екологічного підходу були визначені на засадах дослідження причин поглиблення екологічних негараздів в землекористуванні. Реалізація та дотримання стратегії збалансованого розвитку землекористування в свою чергу забезпечить створення сприятливого інвестиційного клімату, підвищить ефективність сільського землекористування, сприятиме диверсифікації сільської економіки в цілому.

1.2 Інституційний підхід до планування збалансованого розвитку системи землекористувань в територіальних громадах

В сучасних умовах планування системи землекористувань та його розвитку в об'єднаних територіальних громадах надається пріоритетне значення. В даному контексті на рівні громади повинна ефективно функціонувати система планування використання земель в її межах, також повинні зазнати суттєвих змін вже сформовані стереотипи управління землекористуванням, землеустроєм й економічними процесами. Саме такий підхід буде сприяти покращенню інвестиційної привабливості території територіальної громади, забезпечить запровадження інновацій в економіку землекористувань [11].

Вирішення питання розвитку територіальних утворень повинно відбуватися в порядку від загального до конкретного. Методологічні підходи інституціональних змін в такому контексті потрібно реалізовувати шляхом узгодження та запровадження еколого-економічних імперативів у такій

послідовності: імперативи – концепція – програма – закон – підзаконний акт – норма – стандарт – проект землеустрою.

Відтак, інституційне забезпечення формування системи землекористування через землеустрій й землевпорядкування в межах новоутворених територіальних громад повинно визначатись пріоритетами збалансованого їх розвитку, які є визначені на державному рівні.

В кожен історичну епоху окрема цивілізація формувала своє бачення про державу як суспільний інститут, яка організовує спільне життя людей.

Зокрема, А. Шастітко [51] під інститутом трактує сукупність формальних та неформальних правил, які створені людьми, і крім того сукупність також механізмів, які дозволяють забезпечити додержання таких правил. Інститут, що діє ефективно в формі державної установи чи організації відносяться до формальних, а до неформальних включають такі, які функціонують в вигляді усних домовленостей з метою досягнення своїх цілей. При взаємодії дані інститути формують інституціональне середовище для розвитку територіальної громади.

М. Хвесик, В. Голян [50] класифікують інститути діяльності (зокрема для визначення особливих видів діяльності для виконання певних послуг), інститути-регулятори (призначені для створення людьми правил та норм, які виступають обмеженням для окремого суб'єкта діяльності) й інститути-установи (призначені для упорядкування та оформлення інституціональних процесів та захисту самого інституціонального середовища). В свою чергу, інституціональне середовище розглядається як взаємоузгоджена, взаємодоповнювальна діяльність інститутів як державних інститутів управління так і громадянського суспільства та інститутів бізнесу.

А. Третяк [43] розуміє поняття інституціоналізації у вигляді процесу визначення та закріплення соціальних правил та норм, ролей та статусів, їхнього приведення до системи, яка здатна діяти у інтересах задоволення певних суспільних та соціальних потреб, які схвалюються визначеним соціальним середовищем та поведінкою людей. Щодо інститутів вважається,

що їх потрібно поділяти на суспільні, економічні й політичні. До суспільних інститутів відносять організовані об'єднання людей, які виконують соціально-значущі функції з метою досягнення конкретних цілей з врахуванням соціальних цінностей, норм. Під економічними інститутами, вчений розуміє стійкі, виокремлені соціальними зв'язками об'єднання у сфері господарської діяльності, які дозволяють забезпечити повний цикл виробництва та розподілу суспільного добробуту, при цьому поєднуючи економічне життя із соціальним. Автор також виокремлює політичні інститути як такі, що є пов'язані із владними структурами.

Й. Дорош, О. Дорош [15] обґрунтовують, що формування інститутів у галузі земельних відносин проходить на національному, регіональному й локальному рівнях. При цьому, на кожному з рівнів система інститутів характеризується окремими особливостями, які зумовлені відмінностями поміж суб'єктами відносин й їх інтересами, об'єктами й структурою самих інститутів власності на землю. Попри це сформованість окремих інститутів є недостатньою, а саме регіонального й локального рівнів.

У країнах Європейського Союзу до процесу розвитку територій, окрім органів державної влади й органів місцевого самоврядування на різних рівнях, залучаються також й різноманітні інститути й інституції. Як найбільш впливові вважають асоціацію муніципалітету, національне агентство розвитку, торговельно-комерційну та промислову палату, технополіс, бізнесовий та інноваційний центр, регіональна фінансова компанія, приватний консультант чи експерт. Також до даного процесу долучають різноманітні організації, що відповідають за працевлаштування населення, поширюють нові технології. З метою розвитку територій громади в даних країнах формуються венчурні, гарантійні й благодійні фонди; а також місцеві агентства розвитку, комунальні фундації.

Загалом роль перелічених інститутів в плануванні системи землекористувань в межах територіальної громади суттєво зростає, так як кожній територіальній громаді необхідною є як матеріальна так і фінансова

основа для реалізації функцій місцевого самоврядування з метою набуття самостійності та незалежності щодо володіння, розпорядження й користування землею комунальної й інших форм власності. Саме ефективне управління земельними ресурсами комунальної власності забезпечить громади цілеспрямованим використанням земель з метою задоволення своїх потреб.

В такому контексті також значно підвищується економічна відповідальність органів місцевого самоврядування за збереження та покращення використання земельних ресурсів, й окрім того, за надходження додаткових коштів до місцевого бюджету.

Встановлено, що структурною основою системи землекористувань в межах територіальних громад являються складові інституціонального середовища, які охоплюють усю сферу відносин, що є пов'язаними із використанням земель територіальних громад, і крім того, інститути, що виступають носіями таких взаємовідносин. Перспективна модель складових частин інституціонального середовища розвитку системи землекористування територіальних громад наводимо на рисунку 1.3.

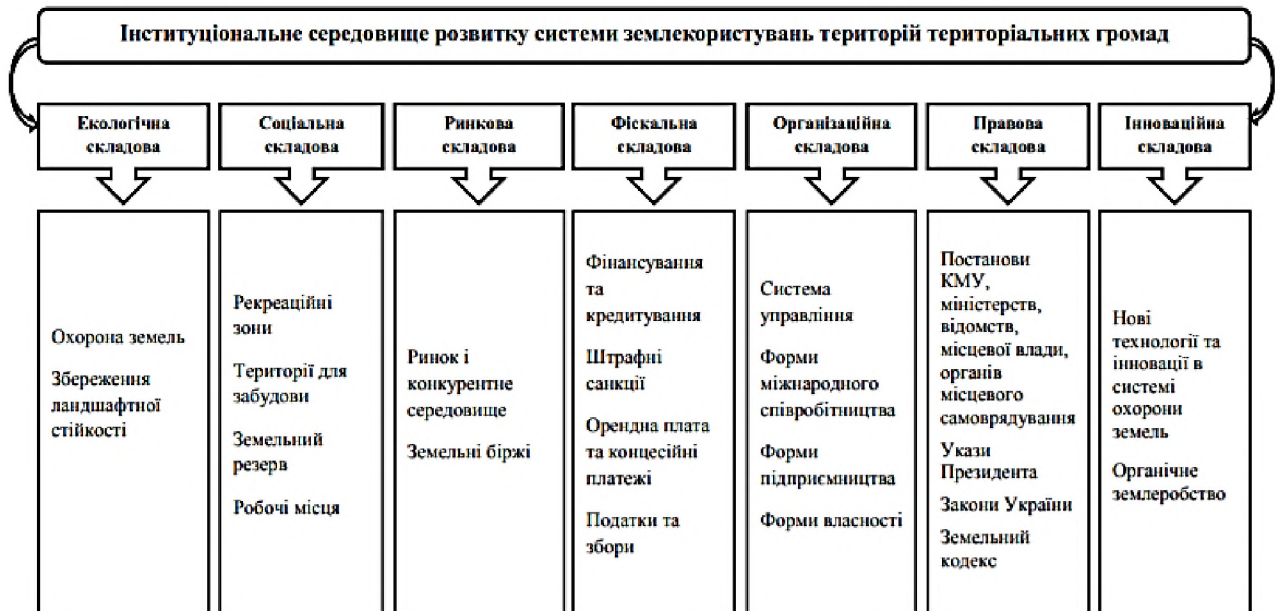

Рисунок 1.3 – Перспективна модель інституціонального середовища розвитку системи землекористування територіальної громади

Визначальним напрямом змін інституціонального середовища розвитку системи землекористування територіальної громади повинно стати поетапне осучаснення усіх його складових частин. Основна увага мусить приділятися удосконаленню саме правової складової інституціонального середовища щодо формування системи землекористування територіальної громади, яким передбачається проведення аналізу базових тенденцій планування розвитку системи землекористування [17]. До таких включаємо: відносини щодо власності, функціональна спрямованість, соціальна значимість, капіталізація земельних ресурсів. Удосконалення в правовій складовій повинні органічно вливатися у регіональну економічну політику, а також мінімізувати перешкоди на шляху формування територіальної громади, її інфраструктури, сприяти підвищенню інвестиційної привабливості даної території, оптимізувати структуру землеволодінь й землекористувань як за інституціональними власниками, так й за функціональним призначенням, унеможливити процеси лобіювання владними структурами своїх інтересів в питаннях землекористування.

Окрім того, правова складова повинна згладжувати системну колізію, що характерна для розподілу повноважень поміж державними органами управління земельними ресурсами й органами місцевого самоврядування. З цією метою в першу чергу варто оформити правові засади конкретного розмежування їх прав та повноважень.

Для прикладу, органи місцевого самоврядування повинні сформувати цілі, а також пріоритети, способи й методи формування системи землекористування в межах територіальної громади. В свою чергу органи державної влади (зокрема підрозділи Держгеокадастру) повинні здійснювати дорадчу функцію, а також функції консультативного, методологічного й методичного забезпечення відносин для різних видів та типів землекористування.

З метою упорядкування відносин щодо володіння, користування й розпорядження землею в межах територіальної громади, вагоме значення має

організаційна складова. В першу чергу необхідно чітко розмежувати державну, приватну й комунальну сферу системи землекористування.

Приватний сектор повинен формуватися через планування розвитку землекористування територіальної громади із метою активізації розбудови виробничої й невиробничої інфраструктури. При цьому важливим є створення рівних умов для усіх суб'єктів земельних відносин незважаючи на їхній майновий стан. Це саме відноситься і до правового та фіскального регулювання.

Соціальні пріоритети повинні мати реалізацію через постійний моніторинг системи землекористування й земельних ділянок в тих місцях, де є концентрації населення й близько до їхнього тимчасового скупчення. В свою чергу, в подальшому необхідно конкретизувати умови щодо використання земель у місцях організації рекреаційної діяльності й дозвілля.

Вагомою складовою інституціонального середовища системи землекористування також являється розбудова інфраструктури ринку земельних ресурсів, яка повинна обслуговувати процес перерозподілу земель як за їхнім функціональним призначенням, так й за їх галузевими особливостями.

Суттєвого значення набуває питання ефективного функціонування інститутів інфраструктури, які трансформуються у суб'єкти земельних відносин. Необхідною є й імплементація цілого ряду елементів загальної ринкової інфраструктури, яка забезпечить належне залучення земельних ресурсів в господарський оборот.

Впровадження новітніх сучасних технологій й інновацій у системі охорони земельних ресурсів у межах об'єднаної територіальної громади також являється однією зі базових складових інституційного середовища розвитку системи землекористування в межах громад. В цьому взаємозв'язку варто запровадити ведення саме органічного землеробства. Такий перехід до органічного землеробства матиме позитивний результат при умові впровадження механізмів державного впливу на процес розвитку органічної

продукції. В концептуальному аспекті, інституційне середовище повинно розвиватися у напрямках відтворення еколого-орієнтованих форм господарювання в визначеному просторі. Цільові орієнтири для забезпечення раціоналізації системи землекористування в межах громад включають подолання наявних неузгодженостей в законодавчій базі щодо механізму й інструментів використання ринкових стимулів, які обмежують й заохочують господарську діяльність в бажаних напрямках.

Інституційне середовище повинно бути динамічним, а також повинно сприяти формуванню єдиної господарської системи, що базується на взаємоузгодженості інтересів територіальної громади, а також приватних індивідуальних інтересів господарюючих суб'єктів та бізнесу.

Досягнути таке можливо лише за умови поєднання нових управлінських технологій в контексті забезпечення процесів самовідтворення господарської діяльності в межах територіальної громади й із врахуванням реорганізації інститутів в єдиному ланцюгу дій, які спрямовані на відтворення соціального, екологічного та економічного просторів. З метою досягнення збалансованого розвитку системи землекористування в межах територіальних громад необхідним є врахування наступних факторів (рис. 1.4).

Наведене вказує на те, що ефективність системи землекористування територіальних громад визначається сформованим цілісним інституціональним середовищем в поєднанні із формальними та неформальними інститутами, які функціонують в регіоні.

Відтак, вищевикладене доводить, що інституціональне забезпечення системи землекористування територіальної громади являє собою сукупність державних, місцевих й приватних інтересів, а також інституцій та дій, які направлені на розбудову земельних відносин й систему землекористування, що дозволить забезпечити гармонійне їхнє функціонування із урахуванням соціальної, екологічної й економічної складових розвитку відповідної території.

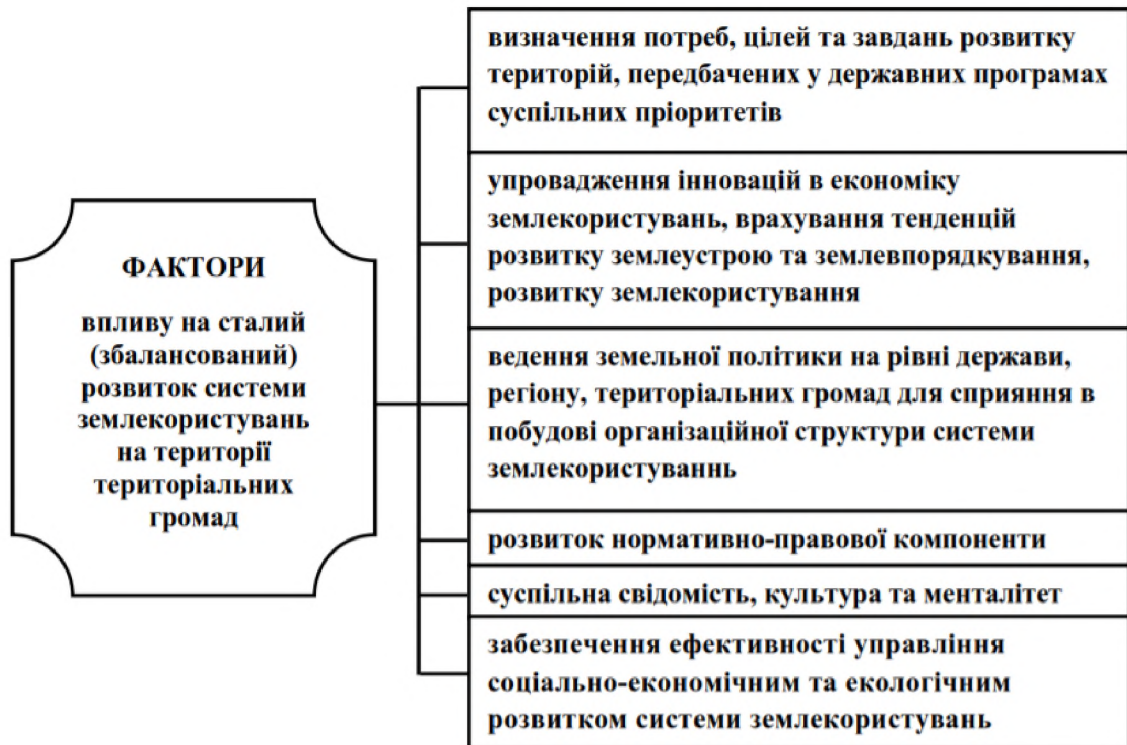

Рисунок 1.4 – Структурна схема впливу факторів на збалансований розвиток системи землекористування територіальних громад

Отож, збалансований розвиток системи землекористування територіальної громади визначається в свою чергу потребами, цілями й завданнями їхнього розвитку, які передбачені в державних програмах суспільних пріоритетів.

Даний підхід дозволяє більш краще пізнати й поєднувати інтереси людей, суспільства й навколишнього середовища. Вагомим фактором забезпечення збалансованого розвитку території загалом, й зокрема землекористування, являється ведення земельної політики на рівні держави, регіону, територіальної громади з метою сприяння у побудові організаційної структури системи землекористування з метою досягнення базових для суспільства цілей й завдань.

Належним чином сформована нормативно-правова складова, яка містить як норми, стандарти, так й правила, визначається як значущий фактор впливу і на формування режиму системи землекористування загалом, і на

окремо прийняте землекористування в межах територіальних громад із врахуванням екологічних, економічних та соціальних складових.

Розвиток громади повинен відбуватися із врахуванням наступних ціннісних факторів: суспільну свідомість, культуру й менталітет. Реалізувати планувальну, координаційну й контрольну функції громади можуть лише при наявності ефективних інструментів управління соціально-економічним та екологічним розвитком системи землекористувань.

Відтак приходимо до висновку, що інституційне забезпечення системи землекористування через землеустрій й землепорядкування на місцевому рівні (територіальна громада) повинен поєднувати (рис. 1.5):

- 1) розробка програм розвитку системи землекористування в межах своїх територій;
- 2) проведення землепорядного й містобудівного планування використання земель територіальної громади;
- 3) формування меж землекористувань й проведення землепорядкування.

Рисунок 1.5 – Структурна схема інституційного забезпечення системи землекористування

До складу програми розвитку системи землекористування на рівні територіальної громади відносяться:

- 1) цільові програми із розвитку земельних відносин;

2) цільові програми щодо раціонального використання земельних ресурсів, їхнє відтворення й охорони;

3) територіальне планування розвитку системи землекористувань у межах їх територій.

В свою чергу землевпорядне й містобудівне планування використання земельних ресурсів територіальної громади можливо забезпечити шляхом розробки проектів землеустрою, де би передбачалися заходи стосовно зонування земель категоріями й типами землекористувань за межами населених пунктів й планів земельно-господарського устрою в межах населених пунктів із метою встановлення особливого правового режиму, умов й обмежень використання земель з метою створення сприятливих умов життєдіяльності людей, а також забезпечення збереження, охорони й відновлення природних ресурсів із особливим статусом, в тому числі й збереження об'єктів історико-культурної спадщини, ландшафтів та земель сільськогосподарського призначення у межах території громади.

Формування межі землекористування й реалізація землевпорядкування забезпечується через систему землеволодінь й землекористувань, у основі котрої покладено збалансовані земельні відносини й функціональне упорядкування економічно-ефективного й екологічно-безпечного використання земель та інших природних ресурсів.

2 ПОКАЗНИКИ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

2.1 Сучасний стан й тенденції використання земель сільськогосподарського призначення

Із проведенням у нашій державі земельної реформи, значних змін зазнали структура й склад земельного фонду. В залежності від їхнього призначення можна виділяємо землі сільськогосподарського призначення, землі промисловості, транспорту, зв'язку, оборони, природоохоронні, оздоровчі, рекреаційні, землі, що є віднесені до лісового й водного фондів, історико-культурні території. Згідно даних Держгеокадастру, загальна територія України станом на 01.01.2021 р. становить 60354,90 тис. га, із яких 41489,30 тис. га, тобто 68,70 %, – займають сільськогосподарські вгіддя.

За своєю земельною площею Україна займає 5,70 % від загальної території Європи, саме завдячуючи земельно-ресурсному потенціалу наша держава посідає й особливе місце поміж іншими європейськими країнами (рис. 2.1).

Рисунок 2.1 – Структура земельних ресурсів України (частка від загальної площі)

Як видно із діаграми, в структурі земельних ресурсів землі сільськогосподарського призначення займають найбільшу частку – 41489,30 тис. га (70,80 %), із них на ріллю припадає – 32544,30 тис. га (53,90 %); площа перелогів становить 229,30 тис. га (0,40 %); до багаторічних насаджень відноситься – 894,80 тис. га (1,50 %); сіножаті – 2399,40 тис. га (4,00 %); пасовища займають – 5421,50 тис. га (9,00 %); інші сільськогосподарські землі становлять 1218,80 тис. га (2,00 %). Зазначимо, що найвищі показники освоєності сільськогосподарських земель спостерігаються у областях зони Степу (Запорізькій, Кіровоградській, Миколаївській, Одеській), найнижчі показники в західних областях (Закарпатська, Івано-Франківська, Рівненська).

В таблиці 2.1 наведено тенденції структури сільськогосподарських земель по роках для дослідження зміни структури земельного фонду (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Тенденції структури сільськогосподарських земель

	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2018 р. у % до 2005 р.
Сільськогосподарські угіддя, тис. га, з них:	41722,2	41576,0	41731,5	41726,4	41507,9	41489,3	99,4
Рілля	32451,9	32476,5	32531,1	32541,3	32541,3	32544,3	100,3
Перелог	419,3	310,2	239,4	233,7	233,7	229,3	54,7
Багаторічні насадження	900,5	896,5	892,9	892,4	892,4	894,8	99,4
Сіножаті	2429,2	2409,8	2407,3	2406,4	2402,8	2399,4	98,7
Пасовища	5530,1	5489,7	5441	5434,1	5445,5	5421,5	98

Наведені дані свідчать, що площа сільськогосподарських земель впродовж останніх років зменшилась на 232,90 тис. га. При цьому питома вага площ земель сільськогосподарського призначення у загальній площі (території) України зменшилась на 2,10% порівняно із минулими роками й становить 68,70%.

Для детального вивчення та аналізу земельних ресурсів України наведено розподіл земельних ресурсів в розрізі областей (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Розподіл земельних ресурсів в розрізі регіонів

Області	Усього земель	У тому числі					
		сільсько-господарські угіддя	ліси та інші лісовкриті площі	забудовані землі	землі під водою	відкриті заболочені землі	інші землі
Вінницька	2649,2	2014,2	380,3	155,1	43,5	33,9	22,2
Волинська	2014,4	1047,5	697,6	92,6	45,5	115,7	15,5
Дніпропетровська	3192,3	2511,5	193,5	255,7	155,6	27,5	48,5
Донецька	2651,7	2044,1	204,0	247,4	42,4	19,8	94,0
Житомирська	2982,7	1510,0	1123,3	127,6	48,6	101,2	72,0
Закарпатська	1275,3	451,3	723,6	63,3	18,2	0,9	18,0
Запорізька	2718,3	2238,6	133,7	143,7	173,1	6,6	22,6
Івано-Франківська	1392,7	629,9	635,9	77,5	23,8	2,6	23,0
Київська	2812,1	1651,5	648,7	185,4	175,1	53,4	98,0
Кіровоградська	2458,8	2031,6	190,1	130,1	76,9	13,0	17,1
Луганська	2668,3	1907,1	358,1	170,4	22,1	16,9	193,7
Львівська	2183,1	1260,8	694,7	144,4	42,8	32,5	7,9
Миколаївська	2458,5	2005,8	123,8	144,2	128,8	21,1	34,8
Одеська	3331,4	2591,6	223,0	196,4	210,6	80,7	29,1
Полтавська	2875,0	2164,3	287,2	176,4	148,4	85,9	12,8
Рівненська	2005,1	924,7	827,0	82,1	43,2	106,2	21,9
Сумська	2383,2	1697,5	461,4	124,2	30,9	63,9	5,3
Тернопільська	1382,4	1045,8	202,6	90,4	19,0	8,8	15,8
Харківська	3141,8	2411,3	426,2	182,6	60,8	33,5	27,4
Херсонська	2846,1	1969,3	153,0	130,5	431,8	44,1	117,4
Хмельницька	2062,9	1568,2	287,6	121,6	42,3	24,6	18,6
Черкаська	2091,6	1451,0	338,6	120,0	135,7	32,9	13,4
Чернівецька	809,6	469,7	249,9	59,6	18,8	1,2	10,4
Чернігівська	3190,3	2067,6	740,3	155,4	68,0	129,7	29,3
м. Київ	83,6	4,4	35,0	36,6	6,6	0,1	0,9

Доведено, що з метою досягнення ефективного та екологічно-безпечного землекористування повинен бути баланс (визначене співвідношення) поміж природними ландшафтами, а також територіями, які зазнали змін в процесі діяльності людини, й виробничими ландшафтами – 5,0:4,0:1,0. У документах ООН зазначається, що частка лісів має бути не меншою як 50,0 % території, сільськогосподарські угіддя повинні займати до 45,0 %, а забудовані землі лише 5,0 %.

Особливу увагу необхідно приділити ґрунтовому покриву держави, що із-за недосконалої системи землекористування піддається деградаційним процесам, зокрема суттєво погіршуються корисні властивості й родючість ґрунтів, унаслідок впливу природних й антропогенних чинників.

Суттєвих ерозійних процесів зазнає третина орних земель, встановлено, що втрати органічних речовин досягають уже 30,0 %, проходить процес ущільнення орних ґрунтів в підорному горизонті й втрачаються запаси поживних речовин.

Визначальним чинником пониження продуктивності ґрунтів являється водна ерозія й втрата вологи із поверхневим стоком. Щорічно ерозія спричиняє втрату мільйонів тонн ґрунтів, в першу чергу, це відноситься до рухомих форм азоту (понад 0,50 млн тонн), фосфору (понад 0,40 млн тонн) й калію (понад 0,70 млн тонн). Відтак відбуваються втрати продукції землеробства більше як 10,0 млн тонн зернових одиниць. При зазначених умовах із 1 га втрачаються до 500,0–700,0 кг поживних речовин, що у 2,3 разів більше, аніж вноситься із добривами (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Типи та поширення деградаційних процесів

Тип деградації ґрунтів	% від загальної площі ріллі (32 млн. га)
Винос поживних речовин та втрата гумусу	43
Ущільнення	39
Утворення кірки та замулення	38
Водна ерозія площинна	17
Підвищення кислотності	14
Заболочення	14
Рідіонуклідне забруднення	11,1
Вітрова ерозія, втрата верхнього шару ґрунту	11
Забруднення пестицидами й іншими органічними речовинами	9,3
Забруднення важкими металами	8
Засолення, підлугування	4,1
Водна ерозія, утворення ярів	3
Побічна дія водної ерозії (замулення водойм і ін.)	3
Зниження рівня денної поверхні	0,35
Деформація земної поверхні вітром	0,35
Аридизація	0,21

На землях, що зазнали ерозійних процесів, внаслідок пониження вмісту гумусу урожайність сільськогосподарських культур знижується від 16,70 % на слабозмитих до 52,90 % на сильнозмитих ґрунтах. Окрім цього, ще одна нагальна проблема – це переущільнення ґрунтів, яке має негативний відбиток на екологічній складовій землекористування й призводить до значних економічних збитків.

Також все більшого поширення набуває й фізична деградація, що виникає внаслідок інтенсивного використання земель, й охоплює усю ріллю держави. Прояви такої деградації – це знеструктурення верхніх шарів, брилистість після оранки, запливання території та кіркоутворення, а також наявність плужної підшви, переущільнення підорного та більш глибоких шарів. В ґрунтах, які піддалися такому видові ерозії, порушується процес вбирання, утримання вологи та розвитку кореневої системи рослин.

Поряд з ерозійними процесами, досить суттєво впливає на урожайність сільськогосподарських культур й кислотність ґрунту, особливо це відчувається на валовому зборі пшениці, ячменю, ріпаку, цукрових буряків й кукурудзи.

Впродовж останнього часу на досить великих площах спостерігається підвищення кислотності ґрунтів. Такі тенденції пояснюються в першу чергу змінами кліматичних умов, також властивостями материнських порід, що можуть бути кислими або карбонатними, й антропогенним впливом.

Окрім того процес підкислення ґрунтів спричиняється через виніс калію із врожаєм й у процесі інфільтрації із талими водами та зливовими опадами. Ще однією із причин підвищення кислотності ґрунтів являється глобальне потепління. При підвищенні кислотності відбувається пригнічення росту й розвитку кореневої системи рослин, а це у свою чергу зменшує їхню стійкість до комплексу несприятливих чинників осінньо-зимово-весняного періоду; також відбувається зменшення окупності внесених азотних й фосфорних добрив; створюється сприятлива атмосфера для розмноження здебільшого грибної мікрофлори, а це спричиняє захворюваність культур грибковими

захворюваннями, значно зростає забур'яненість вгідь, оскільки переважаюча частина видів бур'янів добре переносить кисле ґрунтове середовище. Згідно даних агрохімічної паспортизації сільськогосподарських вгідь, налічується кислих ґрунтів 3,70 млн га (17,0 %), лужних – 5,10 млн га (24,0 %).

Отже, аналізуючи причини посилення ерозійних процесів, приходимо до висновку, що переважно при сучасному землекористуванні не виконуються навіть найпростіші агротехнічні заходи, також нехтуються вимоги полезахисного лісорозведення, переважно кошти, які виділяються на боротьбу із ерозією, використовуються не за своїм призначенням.

За таких умов постає необхідність вкрай терміново вжити дієвих заходів, стосовно охорони й відновлення природного середовища, в першу чергу ґрунтів. Ігнорування даних питань впродовж тривалого часу призвело до ситуації, коли реформи виявляться не дієвими і даремними. Бо держава, що не слідкує за своїм екологічно безпечним середовищем й діяльністю господарського комплексу, не має майбутнього.

Загрозливі тенденції стосовно погіршення якісних характеристик сільськогосподарських земель потребують розробки й запровадження відповідних програм розвитку земельних відносин, землекористування й охорони земельних ресурсів.

Дані програми мають базуватися на системі правових та нормативних документів, що регулюють організаційну й економічну складові земельних відносин. З метою забезпечення охорони земель й збалансованого раціонального землекористування, потрібно розглядати сільськогосподарські вгіддя як складні природні комплекси, урахувавши особливості кожної зони й окремого регіону держави, використовуючи комплексний підхід.

2.2 Особливості землекористування сільськогосподарського призначення на локальному рівні

У аграрному секторі України концентрація сільськогосподарських земель переважно перебуває в користуванні великих за розмірами суб'єктів господарювання (переважаюча частина – це холдинги середніх розмірів), крім того відбувається поглинання менших за розмірами сільськогосподарських підприємств. Відомо, що на сьогодні налічується більше ніж 100 агрохолдингів, земельний банк котрих становить більше 6329,050 тис. га (табл. 2.4).

Таблиця 2.4 – Земельний фонд найбільших агрохолдингів України

Назва агрохолдингу	Земельний банк, тис. га									
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2020 до 2012, %
Ukrlandfarming	532	670	670	654	605	605	570	500	500	94
Агропросперіс	400	400	400	430	430	430	400	396	396	99
«Кернел» груп	369	405	405	390	385	602,5	550	530	530	143,6
«Мрія» Агрохолдинг	295	295	320	180	185	185	165	195	195	66,1
Миронівський хлібопродукт	280	315	320	360	370	370	370	370	370	132,1
ІМК	123	139	137	136,7	137	137	129,6	123,9	123,9	100,7
Астарт - Київ	245	245	245	245	250	250	250	250	250	102
HarvEast	220	204	197	97	97	97	102	127	127	57,7
Агротон	209	160	151	108	151	151	110	110	110	52,6
AgroGeneration	52	120	120	120	120	120	120	70	58	111,5

У Україні агрохолдинги переважно спеціалізуються на вирощуванні сільськогосподарських культур.

Функціонування таких агрохолдингів поряд із позитивними сторонами, має і негативні: гіперкапіталізація земельної площі, в результаті чого можлива втрата контролю над більшою частиною родючих земель сільськогосподарського призначення жителями сільських територій; зневажання та нехтування екологозберігаючими агротехнологіями, внаслідок чого поширюються ерозійні процеси, погіршується структури орних земель; переважна частина агрохолдингів відмовляється від розвитку тваринницької галузі, а це спричиняє заміну органічних добрив на мінеральні, відтак, у

грунти потрапляють небезпечні для них речовини; використання в значній кількості агрохімікатів та пестицидів, це суттєво негативно впливає на екологію сільських територій; нехтування системами сівозмін, а також меліоративними заходами, які зумовлюють виснаження земельних ділянок, а це із часом унеможлиблює їхнє використання за прямим призначенням, що загрожуватиме продовольчій безпеці країни; безконтрольне використання генетичних модифікованих організмів в виробництві сільськогосподарської продукції; монополізація сільськогосподарської галузі.

Встановлено, що структура земельних володінь у Україні є незбалансованою з структурою землекористування, адже власниками земельних ділянок є одні суб'єкти, а користуються ними інші. Відтак все більш частіше переважають земельні відносини в сфері оренди сільськогосподарських земель аграрними товаровиробниками за різними організаційно-правовими формами господарювання.

Відтак, на нашу думку, діяльність агрохолдингів повинна бути спланована так, аби можливим було забезпечення раціонального землекористування через досягнення економічних, екологічних й соціальних показників сільськогосподарського землекористування країни (рис. 2.2).

Об'єктом дослідження прийнято територію ТОВ «СІГНЕТ-ПОДІЛЛЯ» в межах Дерезнянської міської об'єднаної територіальної громади Хмельницького району Хмельницької області. Дана територіальна громада включає 39 населених пунктів, площа досягає 619,3 км², чисельність населення громади становить 23360 (рис. 2.3).

ТОВ «СІГНЕТ-ПОДІЛЛЯ» функціонує неподалік населених пунктів с. Красносілка та с. Яськівці. Характеристика несених пунктів наведена в таблиці 2.5.

Рисунок 2.2 – Умови забезпечення збалансованого землекористування агрохолдингами

Рисунок 2.3 – Деражнянської міської об'єднаної територіальної громади Хмельницького району Хмельницької області.

Таблиця 2.5 – Характеристика населених пунктів, до яких примикає територія ТОВ «СІГНЕТ-ПОДІЛЛЯ»

Назва населеного пункту	Площа, га	Чисельність населення, чол.
с. Красносілка	187,50	234
с. Яськівці	317,20	671
Разом	504,70	905

За природними умовами територія дослідження розташована в самому центрі Поділля, на сході Хмельницької області, в межах в межах Південно-Західної частини лісостепу Правобережної України.

За кліматичним та агрокліматичним районуваннями України, територія ТОВ «СІГНЕТ-ПОДІЛЛЯ» знаходиться у межах теплої агрокліматичної та вологої, помірно теплої агрокліматичних зон. Річний хід температури повітря є континентальним, що дозволяють вирощувати пшеницю, цукровий буряк, картопля, овочеві та плодові культури.

Річний перебіг температури повітря є континентальним. Середньорічна температура повітря – $(+8.1)^{\circ}\text{C}$, тоді як для області – $5,2 - 8,0^{\circ}\text{C}$. У липні, найтеплішому місяці, переважаюча температура повітря становить $(+18,2)^{\circ}\text{C}$, що перевищує температуру повітря у сусідніх районах на $0,4 - 0,6^{\circ}\text{C}$, у найхолоднішому (січень) вона сягає $(-4,1)^{\circ}\text{C}$. Амплітуда температур протягом року – 22.5° (в області – $20,7 - 23,0^{\circ}\text{C}$). За останніх 60 років абсолютний максимум температури повітря становив $(+37)^{\circ}\text{C}$, абсолютний мінімум – $(-33)^{\circ}\text{C}$. За показником континентальності клімату (відношення річної амплітуди температур до широти місцевості), уся територія області, так само як і інших західних областей України, характеризується низькими показниками (-33) , що є значно нижчим рівнем, ніж на сході України.

Річна сума опадів становить біля 640 мм, що значно менше ніж у сусідніх районах, де протягом року випадає від 713 до 773 мм (середньорічна сума опадів на території району коливається у межах від 579 до 1070 мм).

Зволоження місцевості визначається також через оцінку коефіцієнта зволоження, який є особливо важливим для ведення сільського господарства. Він визначається через відношення кількості опадів до величини можливого за даних кліматичних умов випаровування. Територія ТОВ «СІГНЕТ-ПОДІЛЛЯ» характеризується коефіцієнтом зволоження у межах 1,1 – 1,17, що відповідає надмірному рівню зволоження.

В межах території ТОВ «СІГНЕТ-ПОДІЛЛЯ» ґрунтовий покрив класифікується на 8 агровиробничими групам ґрунтів, які детально представлені в подальшій таблиці 2.6.

Таблиця 2.6 – Експлікація агровиробничих груп ґрунтів в межах території ТОВ «СІГНЕТ-ПОДІЛЛЯ»

Шифр агрогрупи	Назва агровиробничої групи ґрунту
29д	Ясно-сірі і сірі опідзолені ґрунти
36г	Світло-сірі і сірі опідзолені глеюваті ґрунти
40г	Темно-сірі опідзолені та слабореградовані ґрунти
41г	Чорноземи опідзолені і слабореградовані та темно-сірі сильнореградовані ґрунти
42г	Темно-сірі опідзолені та реградовані ґрунти і чорноземи опідзолені і слабореградовані, підстелені на глибині 0.5-1.0 м елювієм щільних карбонатних порід
156	Болотні ґрунти і торфовища у поєднанні з дерново-підзолистими ґрунтами (10 - 30%)
145	Торфово-болотні ґрунти і торфовища мілкі неосушені
147	Торфовища низинні, торфово-болотні ґрунти і торфовища мілкі, підстелені пісками, неосушені

Отже, за даними ґрунтового обстеження в межах території ТОВ «СІГНЕТ-ПОДІЛЛЯ» поширені ясно-сірі, сірі, темно сірі ґрунти, а також чорноземи опідзолені.

ТОВ «СІГНЕТ-ПОДІЛЛЯ» орендує земельні частки (паї) із 1992 року. Формування території господарства за рахунок переукладання договорів

оренди земельних часток (паїв) проходить постійно. Основні незручності, які виникають при впорядкуванні території господарства, полягають у тому, що не всі власники земельних часток (паїв) виявляють бажання здавати в оренду свій земельний наділ (рис. 2.4).

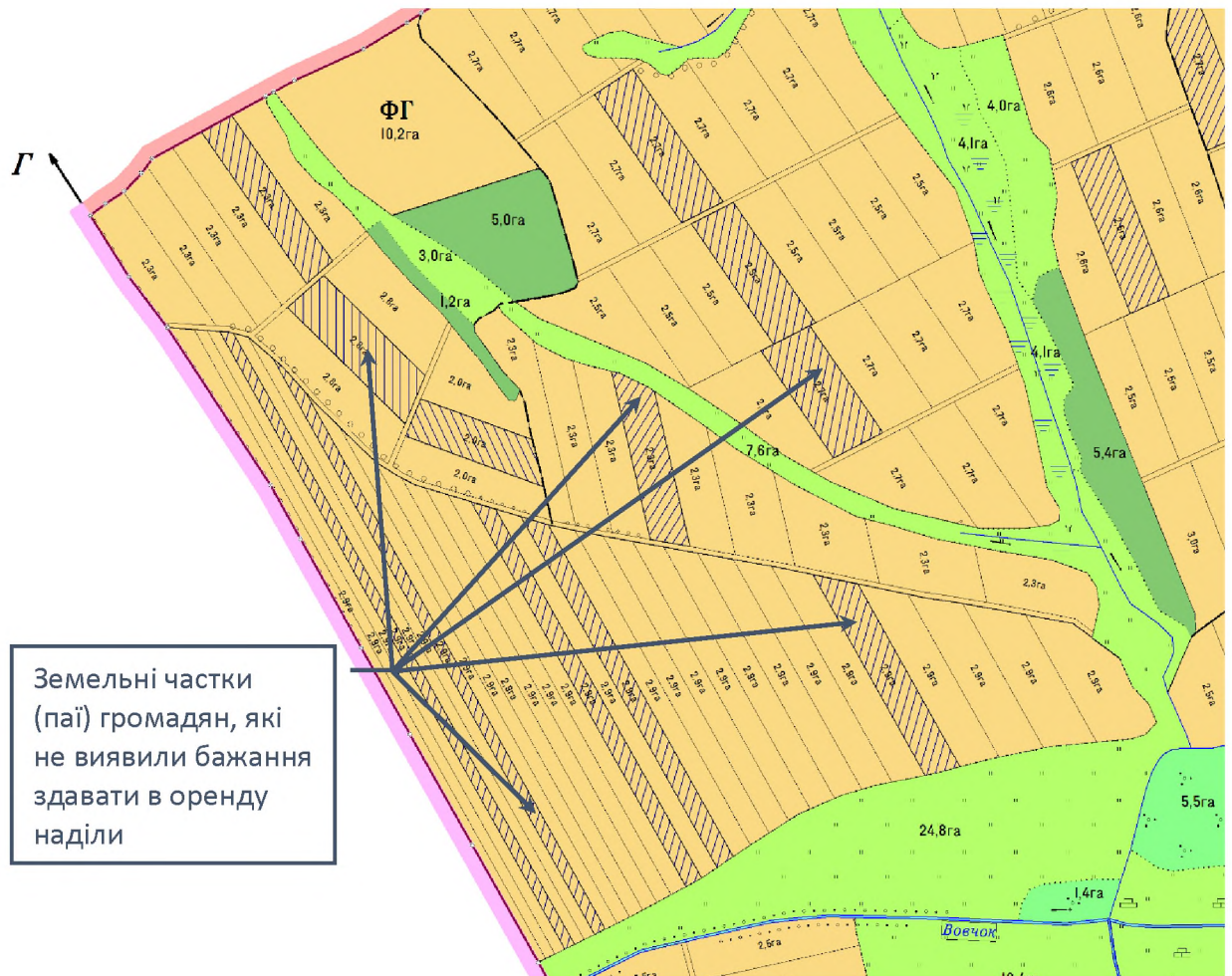

Рисунок 2.4 – Фрагмент плану існуючого використання земель ТОВ «СІГНЕТ-ПОДІЛЛЯ»

Існуюча ситуація призводить до виникнення додаткових затрат при обробці територій. Із метою раціональної організації території господарства на засадах добровільного тимчасового обміну нами запропоновано перенесення рівноцінних ділянок до краю масиву, що дозволить проводити обробіток ґрунту цілісно (рис. 2.5).

Після укладання таких договорів тимчасового обміну земельними ділянками ТОВ «СІГНЕТ-ПОДІЛЛЯ» налічує в своїх межах 1158,4 га. Експлікація земель в межах господарства наведена в таблиці 2.7.

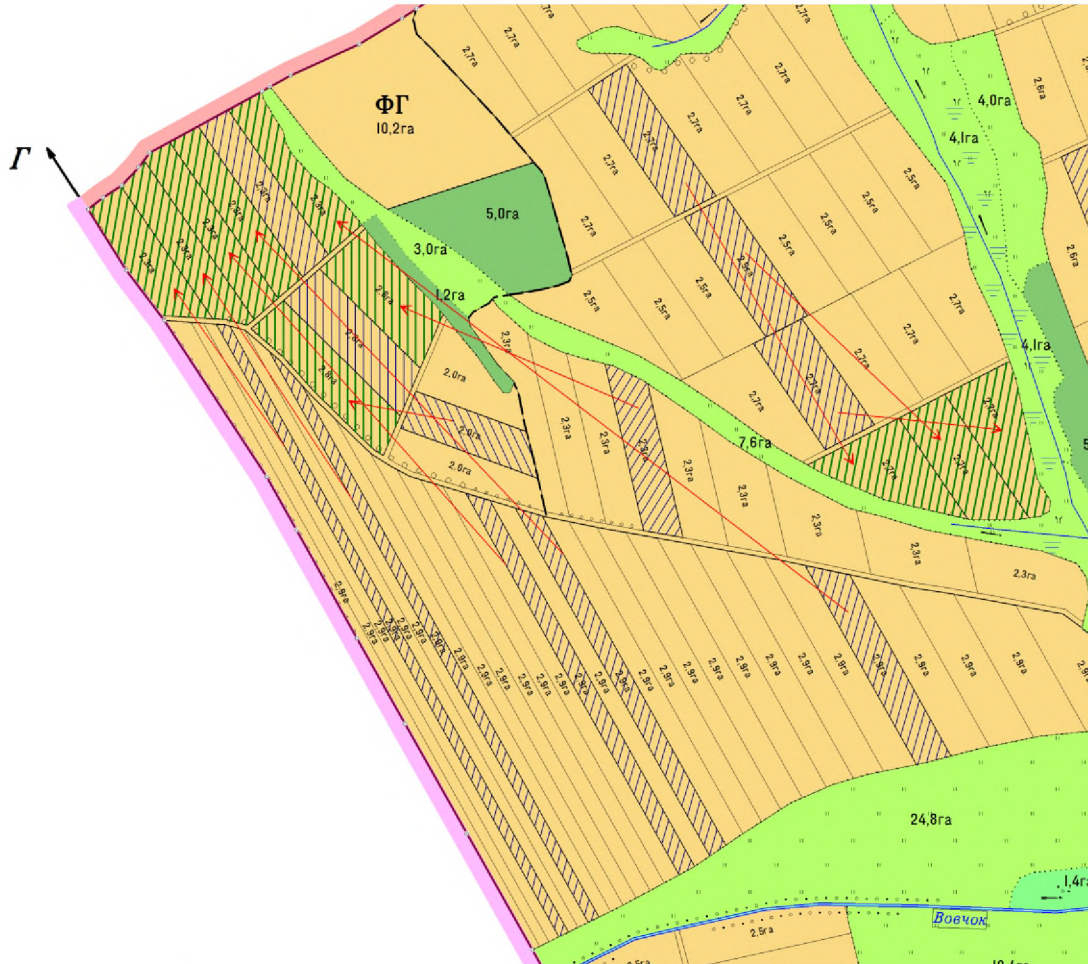

Рисунок 2.5 – Схема перенесення рівноцінних ділянок до краю масиву на засадах добровільного тимчасового обміну.

Таблиця 2.7 – Експлікація земель в межах ТОВ «СІГНЕТ-ПОДІЛЛЯ»

№ п/п	Угіддя	Площа	
		га	%
1	Рілля	1092,10	94,30
2	Пасовища	31,00	2,70
3	Сінокіс	6,20	0,50
4	Інші землі	29,10	2,50
	Всього	1158,40	100,00

Отже, господарство функціонує на 1158,40 га. В складі земель ТОВ «СІГНЕТ-ПОДІЛЛЯ» питому частку займає рілля – 94,30 %.

Існуючі еколого - економічні показники окремих галузей господарства розраховані в таблицях 2.8-2.10.

Таблиця 2.8 – Посівні площі, врожайність та вихід продукції в умовному зерні ТОВ «СІГНЕТ-ПОДІЛЛЯ»

Культури	Площа		Врожайність, ц/га	Валовий збір, ц	Коеф. перев.в ум. зерно	Вихід продукції в умовному зерні
	га	%				
Озима пшениця	324,40	29,70	35	11352,40	1	11352,40
Ярий ячмінь	167,10	15,30	25	4177,30	0,8	3341,80
Овес	30,60	2,80	20	611,60	0,7	428,10
Вика	34,90	3,20	15	524,20	1,4	733,90
Картопля	54,60	5,00	150	8190,80	0,3	2457,20
Ріпак	117,90	10,80	26	3066,60	1,2	3679,90
Цукровий буряк	166,00	15,20	300	49799,80	0,26	12947,90
Кукур. на сил. і зел. к.	87,40	8,00	250	21842,00	0,2	4368,40
Одн. трави на зел. к	34,90	3,20	120	4193,70	0,3	1258,10
Баг. трави на зел. к	74,30	6,80	110	8168,90	0,15	1225,30
Всього посівів	1092,00	100,0				41793,10
В т.ч. на 1 га ріллі						38,30

Отже, вихід продукції в умовному зерні становить 38,3 на 1 гектар площі ріллі. Зазначимо, що валове виробництво сільськогосподарської продукції впродовж останніх років постійно збільшується.

Для визначення екологічної ефективності існуючої структури сільськогосподарських угідь і культур ТОВ «СІГНЕТ-ПОДІЛЛЯ» розраховуємо баланс гумусу в таблиці 2.9.

Таблиця 2.9 - Розрахунок балансу гумусу за існуючим становищем використання ТОВ «СІГНЕТ-ПОДІЛЛЯ»

Сільськогосподарські культури і вгіддя	Площа, га	Урожай., ц/га	Валовий збір	Втрати накопичення гумусу на 1 ц	Всього, ц (+ -)
Озима пшениця	324,4	35	11354,0	-0,187	-2123,2
Ярий ячмінь	167,1	25	4177,5	-0,215	-898,2
Овес	30,6	20	612,0	-0,14	-85,7
Вика	34,9	15	523,5	-0,264	-138,2
Картопля	54,6	150	8190,0	-0,091	-745,3
Ріпак	117,9	26	3065,4	-0,056	-171,7
Цукровий буряк	166	300	49800,0	-0,560	-27888,0
Кукур. на сил. і зел. к.	87,4	250	21850,0	-0,036	-786,6
Одн. трави на зел. к	34,9	120	4188,0	-0,04	-167,5
Баг. трави на зел. к	74,3	110	8173,0	0,055	449,5
Всього посівів	1092,1				-32554,8
В т.ч. на 1 га ріллі					-29,8
Сінокіс	6,2	110	682,0	0,3	204,6
Пасовище	31,0	150	4650,0	0,083	386,0
Всього с/г угідь	1129,3				-31964,3
У т ч на 1 га угідь					-28,3

Отже, при існуючому використанні земель на території ТОВ «СІГНЕТ-ПОДІЛЛЯ» проходить втрата гумусу в розмірі 28,30 центнерів на гектар сільськогосподарських угідь. Таке використання є безсистемним і носить небезпечний характер.

Прояв тенденцій стосовно зменшення вмісту гумусу у ґрунті пояснюється не тільки порушенням балансу внесення органічних й мінеральних добрив, а і зменшенням посівної площі зернобобових культур та багаторічних трав.

В таблиці 2.10 наводимо розрахунок затрат на виробництво сільськогосподарської продукції господарства.

Таблиця 2.10 – Розрахунок затрат на виробництво сільськогосподарської продукції ТОВ «СІГНЕТ-ПОДІЛЛЯ»

Сільськогосподарські культури	Площа, га	Урожай., ц/га	Матер.-грош. затрати			Всього, грн.
			постійні	змінні	Всього грн. /га	
Озима пшениця	324,4	35	429	5,8	632	205020,8
Ярий ячмінь	167,1	25	318	5,7	460,5	76949,6
Овес	30,6	20	263	5,1	365	11169,0
Вика	34,9	15	352	6	442	15425,8
Картопля	54,6	150	2153	3	2603	142123,8
Ріпак	117,9	26	436	6,5	605	71329,5
Цукровий буряк	166	300	1625	2	2225	369350,0
Кукур. на сил. і зел. к.	87,4	250	405	1,3	730	63802,0
Одн. трави на зел. корм	34,9	120	139	1,2	283	9876,7
Баг. трави на з.к.	74,3	110	192	0,7	269	19986,7
Всього посівів	1092,1					985033,9
В т.ч. на 1 га ріллі						902,0
Сінокіс	6,2	110	94	2,5	369	2287,8
Пасовище	31,0	150	48	0,4	108	3348,0
Всього с/г угідь	1129,3					990669,7
У т ч на 1 га угідь						877,2

Наведені чисельні показники характеризують існуючий стан використання земель як загрозливий. В таких умовах терміново постає необхідність реалізації дієвих заходів, стосовно охорони й відновлення природного середовища, а в першу чергу ґрунтів.

3 НАПРЯМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

3.1. Топографо-геодезичні й картографічні роботи при розробці проєкту землеустрою

Основний законодавчий акт в сфері топографо-геодезичної й картографічної діяльності – це Закони України «Про топографо-геодезичну і картографічну діяльність» від 23.12.1998 р. № 353-ХІУ та «Про географічні назви» від 31.05.2005 р. № 2604-ІУ.

В свою чергу, Закон «Про топографо-геодезичну і картографічну діяльність» врегульовує відносини в галузі геодезії та картографії для забезпечення потреб населення, а також освіти та науки, громадян й інших суб'єктів. Закон «Про географічні назви» регулює відносини та діяльність, які пов'язані і встановленням назв географічних об'єктів.

Геодезична (планова) мережа складається із української постійно діючої (перманентної) мережі спостережень глобальних навігаційних супутникових систем й геодезичної (планової) мережі 1-го, 2-го й 3-го класів. Нівелірна (висотна) мережа поєднує нівелірні (висотні) мережі 1, II, III та IV класів. Гравіметрична мережа поєднує фундаментальну гравіметричну мережу й гравіметричну мережу першого класу.

Геодезична (планова) мережа дозволяє забезпечити поширення на території держави Державної геодезичної референцної системи координат УСК- 2000, що використовується як єдина система координат [10].

Встановлено, що положення геодезичних пунктів Державної геодезичної мережі в прийнятих координатних системах визначаються просторовими прямокутними координатами X , Y та Z ; геодезичними еліпсоїдальними координатами; плоскими прямокутними координатами X , Y , які розраховуються на площині у конформній проєкції Гаусса - Крюгера у шестиградусних зонах. Осьовими меридіанами шестиградусних зон являються меридіани із довготами 21° , 27° , 33° , 39° .

Початком координат у кожній зоні є точка перетинання осьового меридіана з екватором, значення абсциси приймається за нуль метрів, а значення ординати на осьовому меридіані - таким, що дорівнює 500000 м.

При створенні мереж полігонометрії 4-го класу, 1-го і 2-го розрядів необхідно дотримуватися вимог, наведених у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1 – Показники мереж полігонометрії

Показники	4-й клас	1-й розряд	2-й розряд
1	2	3	4
Гранична довжина ходу, км:			
окремого	14.0	7.0	4.0
між вихідною і вузловою точками	9.0	5.0	3.0
між вузловими точками	7.0	4.0	2.0
Граничний периметр полігону, км	40	20	12
Довжини сторін ходу, км:			
найбільша	3.00	0.80	0.50
найменша	0.25	0.12	0.08
середня	0.50	0.30	0.20
Кількість сторін у ході, не більше	15	15	15
Відносна помилка ходу, не більше	1:25000	1:10000	1:5000
Середня квадратична помилка вимірюваного кута (за нев'язками у ходах і в полігонах), кутові секунди, не більше	3	5	10
Кутова нев'язка ходу або полігона, кутові секунди, не більше, де n - кількість кутів у ході	$5\sqrt{n}$	$10\sqrt{n}$	$20\sqrt{n}$
Середня квадратична помилка вимірювання довжини сторони, см:			
до 500 м	1	1	1
від 500 до 1000 м	2	2	-
понад 1000 м	1:40000	-	-

В межах території дослідження топограф-геодезичні роботи проводились на основі вищенаведених підходів базуючись на Законі України «Про топографо-геодезичну та картографічну діяльність». В результаті топографо-геодезичних робіт сформовано каталог координат зовнішніх меж землекористування ТОВ «СІГНЕТ-ПОДІЛЛЯ» в системі координат СК-63 (табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – Каталог координат зовнішніх меж землекористування
ТОВ «СІГНЕТ-ПОДІЛЛЯ»

№	Внутрішній кут	Дирекційний кут	Довжина	Координати	
				X	Y
1	2	3	4	5	6
1	077°24'35"	083°41'27"	42,11	5 451 869,49	2 357 334,06
2	180°00'00"	083°41'27"	493,15	5 451 874,12	2 357 375,92
3	069°14'50"	194°26'38"	57,69	5 451 928,31	2 357 866,08
4	177°48'08"	196°38'31"	162,56	5 451 872,44	2 357 851,69
5	166°27'36"	210°10'56"	128,53	5 451 716,69	2 357 805,13
6	264°42'34"	125°28'23"	347,16	5 451 605,58	2 357 740,51
7	178°10'09"	127°18'15"	178,78	5 451 404,12	2 358 023,24
8	183°34'07"	123°44'09"	153,43	5 451 295,77	2 358 165,45
9	180°00'00"	123°44'09"	13,85	5 451 210,56	2 358 293,04
10	088°05'21"	215°38'49"	288,22	5 451 202,86	2 358 304,56
11	180°00'00"	215°38'49"	21,16	5 450 968,65	2 358 136,59
12	181°24'00"	214°14'48"	10,44	5 450 951,46	2 358 124,26
13	180°00'00"	214°14'48"	400,2	5 450 942,82	2 358 118,38
14	232°09'00"	162°05'48"	467,47	5 450 612,01	2 357 893,17
15	123°01'55"	219°03'54"	27,18	5 450 167,18	2 358 036,87
16	180°00'00"	219°03'54"	34,96	5 450 146,08	2 358 019,74
17	185°50'46"	213°13'08"	229,02	5 450 118,93	2 357 997,71
18	178°00'59"	215°12'10"	3,99	5 449 927,33	2 357 872,24
19	180°00'00"	215°12'10"	96,53	5 449 924,07	2 357 869,94
20	180°00'00"	215°12'10"	6,35	5 449 845,19	2 357 814,29
21	185°50'31"	209°21'38"	40,47	5 449 840,01	2 357 810,63
22	192°11'32"	197°10'06"	37,34	5 449 804,73	2 357 790,79
23	180°00'00"	197°10'06"	64,16	5 449 769,06	2 357 779,77
24	169°41'39"	207°28'27"	26,94	5 449 707,76	2 357 760,83
25	174°54'04"	212°34'23"	63,44	5 449 683,86	2 357 748,40
26	183°38'35"	208°55'48"	44,85	5 449 630,40	2 357 714,25
27	196°41'39"	192°14'10"	35,95	5 449 591,14	2 357 692,55
28	199°57'28"	172°16'42"	25,2	5 449 556,01	2 357 684,93
29	214°24'56"	137°51'45"	18,24	5 449 531,04	2 357 688,32
30	170°03'58"	147°47'47"	14,62	5 449 517,51	2 357 700,56
31	127°15'34"	200°32'13"	24,37	5 449 505,14	2 357 708,35
32	174°27'20"	206°04'54"	104,09	5 449 482,32	2 357 699,80
33	173°14'29"	212°50'25"	55,41	5 449 388,83	2 357 654,03
34	169°34'33"	223°15'52"	37,47	5 449 342,27	2 357 623,98
35	163°43'49"	239°32'03"	33,39	5 449 314,99	2 357 598,31
36	189°42'37"	229°49'26"	38,41	5 449 298,06	2 357 569,53
37	187°12'36"	222°36'50"	43,13	5 449 273,28	2 357 540,18

Продовж. табл. 3.2

1	2	3	4	5	6
38	190°54'26"	211°42'24"	30,53	5 449 241,54	2 357 510,98
39	182°58'02"	208°44'22"	47,61	5 449 215,56	2 357 494,93
40	172°26'54"	216°17'28"	29,54	5 449 173,82	2 357 472,04
41	186°20'42"	209°56'46"	27,72	5 449 150,01	2 357 454,56
42	202°35'37"	187°21'08"	8,5	5 449 125,99	2 357 440,72
43	180°00'00"	187°21'08"	4,73	5 449 117,56	2 357 439,63
44	175°14'37"	192°06'31"	13,04	5 449 112,87	2 357 439,03
45	180°00'00"	192°06'31"	462,46	5 449 100,12	2 357 436,29
46	177°40'17"	194°26'14"	143,26	5 448 647,96	2 357 339,28
47	180°00'00"	194°26'14"	501,82	5 448 509,22	2 357 303,57
48	182°25'33"	192°00'41"	162,7	5 448 023,25	2 357 178,45
49	223°34'10"	148°26'31"	318,08	5 447 864,11	2 357 144,59
50	180°00'00"	148°26'31"	33,66	5 447 593,07	2 357 311,07
51	180°00'00"	148°26'31"	398,82	5 447 564,38	2 357 328,68
52	180°00'00"	148°26'31"	79,57	5 447 224,55	2 357 537,41
53	267°19'44"	061°06'47"	51,96	5 447 156,74	2 357 579,05
54	169°49'30"	071°17'17"	55,41	5 447 181,84	2 357 624,55
55	201°56'43"	049°20'35"	110,32	5 447 199,62	2 357 677,03
56	180°00'00"	049°20'35"	79,36	5 447 271,50	2 357 760,72
57	178°00'11"	051°20'24"	37,94	5 447 323,20	2 357 820,93
58	161°42'59"	069°37'24"	63,21	5 447 346,91	2 357 850,56
59	185°29'24"	064°08'00"	62,09	5 447 368,91	2 357 909,81
60	170°15'40"	073°52'20"	73,14	5 447 396,00	2 357 965,68
61	177°54'31"	075°57'49"	69,8	5 447 416,32	2 358 035,93
62	192°51'36"	063°06'13"	130,98	5 447 433,25	2 358 103,65
63	180°24'12"	062°42'01"	29,53	5 447 492,50	2 358 220,47
64	157°29'49"	085°12'11"	121,47	5 447 506,05	2 358 246,71
65	184°24'13"	080°47'58"	121,77	5 447 516,20	2 358 367,75
66	183°10'07"	077°37'51"	98,79	5 447 535,67	2 358 487,95
67	186°46'39"	070°51'12"	145,77	5 447 556,83	2 358 584,45
68	180°00'00"	070°51'12"	71,68	5 447 604,65	2 358 722,16
69	180°00'00"	070°51'12"	149,03	5 447 628,16	2 358 789,88
70	180°52'47"	069°58'25"	192,8	5 447 677,04	2 358 930,66
71	095°52'50"	154°05'35"	233,18	5 447 743,06	2 359 111,81
72	099°40'28"	234°25'07"	91,96	5 447 533,31	2 359 213,69
73	169°13'52"	245°11'15"	124,63	5 447 479,80	2 359 138,89
74	226°02'09"	199°09'06"	39,62	5 447 427,50	2 359 025,77
75	172°35'13"	206°33'53"	47,32	5 447 390,08	2 359 012,77
76	182°25'10"	204°08'43"	26,9	5 447 347,75	2 358 991,61
77	198°47'22"	185°21'21"	54,41	5 447 323,20	2 358 980,60
78	180°35'32"	184°45'49"	40,77	5 447 269,03	2 358 975,52

Продовж. табл. 3.2

1	2	3	4	5	6
79	169°30'31"	195°15'18"	57,91	5 447 228,40	2 358 972,14
80	176°04'34"	199°10'44"	41,23	5 447 172,53	2 358 956,90
81	177°40'39"	201°30'04"	30,02	5 447 133,59	2 358 943,36
82	162°32'05"	218°57'59"	74,03	5 447 105,66	2 358 932,35
83	171°57'26"	227°00'33"	68,28	5 447 048,10	2 358 885,80
84	166°53'08"	240°07'25"	45,88	5 447 001,54	2 358 835,86
85	168°33'32"	251°33'53"	3,48	5 446 978,68	2 358 796,07
86	180°00'00"	251°33'53"	34	5 446 977,58	2 358 792,77
87	182°26'46"	249°07'08"	45,73	5 446 966,83	2 358 760,52
88	197°49'07"	231°18'01"	20,46	5 446 950,53	2 358 717,79
89	169°54'39"	241°23'21"	335,22	5 446 937,74	2 358 701,83
90	186°46'11"	234°37'10"	6,25	5 446 777,22	2 358 407,54
91	180°00'00"	234°37'10"	280,29	5 446 773,60	2 358 402,44
92	215°55'05"	198°42'05"	312,54	5 446 611,31	2 358 173,91
93	180°00'00"	198°42'05"	13,91	5 446 315,27	2 358 073,70
94	084°56'26"	293°45'39"	158,62	5 446 302,09	2 358 069,24
95	283°05'47"	190°39'52"	132,65	5 446 366,00	2 357 924,06
96	215°24'14"	155°15'38"	237,67	5 446 235,64	2 357 899,52
97	187°10'59"	148°04'39"	186,5	5 446 019,78	2 357 998,98
98	109°13'04"	218°51'35"	12,76	5 445 861,49	2 358 097,59
99	180°00'00"	218°51'35"	12,82	5 445 851,55	2 358 089,59
100	180°00'00"	218°51'35"	65,95	5 445 841,57	2 358 081,54
101	181°40'31"	217°11'04"	61,62	5 445 790,22	2 358 040,17
102	182°51'16"	214°19'48"	42,03	5 445 741,12	2 358 002,92
103	175°54'44"	218°25'04"	31,33	5 445 706,41	2 357 979,22
104	159°50'51"	238°34'13"	17,86	5 445 681,87	2 357 959,75
105	156°20'07"	262°14'05"	37,59	5 445 672,56	2 357 944,51
106	185°18'15"	256°55'50"	48,66	5 445 667,48	2 357 907,27
107	192°56'03"	243°59'47"	38,61	5 445 656,47	2 357 859,87
108	193°57'15"	230°02'32"	40,86	5 445 639,54	2 357 825,16
109	178°35'34"	231°26'57"	69,27	5 445 613,30	2 357 793,84
110	182°03'03"	229°23'54"	46,83	5 445 570,13	2 357 739,67
111	167°22'41"	242°01'13"	61,34	5 445 539,66	2 357 704,12
112	189°29'48"	232°31'25"	64	5 445 510,88	2 357 649,94
113	186°53'39"	225°37'45"	54,47	5 445 471,94	2 357 599,15
114	177°03'12"	228°34'34"	38,38	5 445 433,85	2 357 560,21
115	163°35'35"	244°58'58"	28,02	5 445 408,45	2 357 531,43
116	158°47'49"	266°11'09"	63,63	5 445 396,60	2 357 506,04
117	173°21'33"	272°49'36"	54,81	5 445 392,37	2 357 442,55
118	217°57'12"	234°52'24"	17,94	5 445 395,07	2 357 387,81
119	178°21'00"	236°31'24"	62,92	5 445 384,75	2 357 373,14

Продовж. табл. 3.2

1	2	3	4	5	6
120	173°41'19"	242°50'05"	72,31	5 445 350,04	2 357 320,66
121	172°07'30"	250°42'35"	143,49	5 445 317,03	2 357 256,33
122	177°11'40"	253°30'55"	86,51	5 445 269,63	2 357 120,89
123	176°45'22"	256°45'34"	88,7	5 445 245,08	2 357 037,94
124	284°03'31"	152°42'02"	59,06	5 445 224,76	2 356 951,60
125	175°57'44"	156°44'19"	86,43	5 445 172,28	2 356 978,68
126	183°21'57"	153°22'21"	54,15	5 445 092,87	2 357 012,82
127	067°11'12"	266°11'09"	25,45	5 445 044,46	2 357 037,09
128	227°11'43"	218°59'26"	22,87	5 445 042,77	2 357 011,70
129	187°04'58"	211°54'28"	105,7	5 445 024,99	2 356 997,31
130	181°42'23"	210°12'05"	546,34	5 444 935,27	2 356 941,44
131	185°32'34"	204°39'31"	261,73	5 444 463,08	2 356 666,61
132	178°12'49"	206°26'41"	180,57	5 444 225,22	2 356 557,41
133	256°35'03"	129°51'38"	340,75	5 444 063,54	2 356 476,99
134	184°27'56"	125°23'42"	39,46	5 443 845,14	2 356 738,56
135	199°56'38"	105°27'04"	41,87	5 443 822,29	2 356 770,72
136	179°18'24"	106°08'40"	133,95	5 443 811,13	2 356 811,08
137	180°23'35"	105°45'05"	137,2	5 443 773,89	2 356 939,75
138	178°49'25"	106°55'40"	122,1	5 443 736,64	2 357 071,80
139	195°30'48"	091°24'52"	137,17	5 443 701,09	2 357 188,61
140	166°10'29"	105°14'23"	531,28	5 443 697,70	2 357 325,74
141	039°32'40"	245°41'43"	53,16	5 443 558,05	2 357 838,34
142	179°08'37"	246°33'06"	76,58	5 443 536,17	2 357 789,90
143	187°01'03"	239°32'03"	66,78	5 443 505,70	2 357 719,64
144	176°27'40"	243°04'23"	62,53	5 443 471,84	2 357 662,08
145	170°19'27"	252°44'56"	110,03	5 443 443,52	2 357 606,33
146	170°52'45"	261°52'11"	53,87	5 443 410,89	2 357 501,24
147	175°25'34"	266°26'38"	150,12	5 443 403,27	2 357 447,91
148	182°59'24"	263°27'13"	103,95	5 443 393,96	2 357 298,09
149	193°05'41"	250°21'32"	18,45	5 443 382,11	2 357 194,81
150	180°00'00"	250°21'32"	235,91	5 443 375,91	2 357 177,44
151	183°38'05"	246°43'27"	164,95	5 443 296,61	2 356 955,26
152	183°17'21"	243°26'05"	90,85	5 443 231,43	2 356 803,74
153	189°02'43"	234°23'22"	73,75	5 443 190,80	2 356 722,47
154	180°00'00"	234°23'22"	79,9	5 443 147,86	2 356 662,51
155	180°00'00"	234°23'22"	142,19	5 443 101,33	2 356 597,55
156	180°00'00"	234°23'22"	7,67	5 443 018,54	2 356 481,95
157	176°51'39"	237°31'43"	80,76	5 443 014,07	2 356 475,72
158	177°23'38"	240°08'05"	19,32	5 442 970,71	2 356 407,58
159	180°00'00"	240°08'05"	72,45	5 442 961,09	2 356 390,83
160	180°00'00"	240°08'05"	15,54	5 442 925,02	2 356 328,00

Продовж. табл. 3.2

1	2	3	4	5	6
161	176°25'11"	243°42'53"	146,14	5 442 917,28	2 356 314,53
162	180°00'00"	243°42'53"	33,31	5 442 852,57	2 356 183,50
163	154°28'02"	269°14'52"	71,78	5 442 837,81	2 356 153,64
164	174°34'48"	274°40'04"	46,87	5 442 836,87	2 356 081,86
165	180°00'00"	274°40'04"	86,61	5 442 840,69	2 356 035,15
166	175°43'39"	278°56'25"	217,71	5 442 847,73	2 355 948,84
167	183°53'15"	275°03'10"	233,68	5 442 881,57	2 355 733,77
168	169°25'31"	285°37'39"	251,39	5 442 902,15	2 355 500,99
169	200°46'13"	264°51'26"	42,5	5 442 969,87	2 355 258,90
170	132°38'08"	312°13'18"	86,07	5 442 966,06	2 355 216,57
171	173°42'17"	318°31'01"	107,34	5 443 023,90	2 355 152,83
172	185°18'23"	313°12'37"	38,33	5 443 104,31	2 355 081,73
173	209°26'19"	283°46'18"	177,79	5 443 130,56	2 355 053,80
174	176°58'24"	286°47'55"	3,53	5 443 172,88	2 354 881,11
175	180°00'00"	286°47'55"	183,92	5 443 173,90	2 354 877,73
176	184°25'04"	282°22'51"	71,06	5 443 227,06	2 354 701,66
177	148°10'59"	314°11'52"	427,41	5 443 242,29	2 354 632,25
178	180°43'30"	313°28'22"	70,53	5 443 540,26	2 354 325,82
179	180°00'00"	313°28'22"	262,95	5 443 588,78	2 354 274,64
180	180°00'00"	313°28'22"	25,78	5 443 769,69	2 354 083,82
181	178°28'21"	315°00'01"	302,81	5 443 787,43	2 354 065,11
182	180°00'00"	315°00'01"	41,96	5 444 001,55	2 353 850,99
183	171°17'34"	323°42'28"	36,53	5 444 031,22	2 353 821,32
184	180°00'00"	323°42'28"	97,9	5 444 060,66	2 353 799,70
185	167°12'22"	336°30'06"	127,38	5 444 139,57	2 353 741,76
186	185°40'08"	330°49'58"	83,37	5 444 256,38	2 353 690,97
187	188°36'59"	322°12'58"	130,87	5 444 329,18	2 353 650,34
188	140°10'15"	002°02'43"	47,43	5 444 432,61	2 353 570,16
189	195°02'24"	347°00'20"	45,17	5 444 480,01	2 353 571,85
190	197°42'18"	329°18'02"	63,01	5 444 524,03	2 353 561,69
191	186°42'20"	322°35'41"	36,23	5 444 578,20	2 353 529,53
192	129°45'16"	012°50'25"	48,46	5 444 606,99	2 353 507,52
193	179°40'04"	013°10'21"	81,72	5 444 654,23	2 353 518,29
194	190°09'35"	003°00'46"	64,42	5 444 733,80	2 353 536,91
195	186°26'47"	356°33'59"	84,8	5 444 798,13	2 353 540,29
196	168°26'11"	008°07'48"	71,83	5 444 882,78	2 353 535,22
197	176°42'32"	011°25'16"	170,99	5 444 953,89	2 353 545,37
198	181°57'32"	009°27'44"	113,28	5 445 121,49	2 353 579,23
199	180°51'28"	008°36'16"	260,26	5 445 233,23	2 353 597,85
200	182°53'38"	005°42'38"	133,77	5 445 490,56	2 353 636,79
201	180°00'00"	005°42'38"	34,03	5 445 623,67	2 353 650,10
202	180°00'00"	005°42'38"	64,69	5 445 657,53	2 353 653,49
203	204°07'57"	341°34'41"	102,42	5 445 721,90	2 353 659,93

Середні помилки у положенні на картах та планах предметів й контурів місцевості із чітким обрисом відносно найближчої точки знімальної основи не перевищує 0,50 мм, а у гірських та лісових районах – 0,70 мм. На територіях із наявною капітальною та багатоповерховою забудовою середня помилка в взаємному положенні на плані точок найближчих контурів (капітальних споруд, будинків тощо) не повинні перевищують 0,40 мм. Для переходу від середніх помилок до середніх квадратичних помилок використано коефіцієнт 1,25.

Оцінка точності планів за розходженням положення контурів й висотних відміток точок, які розраховані по горизонталях, із даними контрольних вимірів.

Граничні розходження не повинні перевищувати подвоєних значень допустимих середніх помилок, а їх кількість не є вищою аніж 10,0 % загальної кількості контрольних вимірів. Такі результати враховано при проведенні підрахунку середніх помилок.

Окремі результати контрольних вимірювань можуть перевищувати подвоєну середню помилку ,але при цьому їх кількість не може бути вищою за 5,0 % загальної кількості контрольних вимірів, й їх необхідно виправляти.

3.2. Удосконалення використання земель сільськогосподарського призначення на місцевому рівні

В сучасних ринкових умовах нагальною є потреба подальшого обґрунтування планування раціонального збалансованого землекористування. Суть його полягає в раціональному поєднанні як екологічних, так і соціальних й економічних мотивів на базі урахування властивостей родючості земель, цінності й традицій, культури використання в межах окремого регіону. Планування зазначеного землекористування виступає сучасною системою комплексних заходів. Планування реалізується через проекти землеустрою.

В межах території дослідження розроблено проект землеустрою, що дозволить забезпечити сприятливе екологічного середовища й поліпшити природні ландшафтів.

Основу ефективного використання ріллі в межах землекористування ТОВ «СІГНЕТ-ПОДІЛЛЯ» закладають сівозміни. Агротехнічне та правильне чергування посівів сільськогосподарських культур та пару у сівозміні дозволяє забезпечити підвищення врожайності, покращити родючість ґрунтів, знизити засміченість полів, запобігти поширенню шкідників та хвороб рослин.

Територія ТОВ «СІГНЕТ-ПОДІЛЛЯ» є неоднорідною за своїми природними властивостями (родючість, конфігурація, віддаленість від господарських центрів). Водночас на ріллі обробляються різні культури, які суттєво відрізняються вимогливістю до умов вирощування, водного й поживного режимів ґрунту, відрізняються своїм господарським значенням, технологією обробітку, трудомісткістю й урожайністю. Така ситуація обумовлює необхідність запровадження в ТОВ «СІГНЕТ-ПОДІЛЛЯ» сівозмін з різним складом і чергуванням культур.

Системою сівозмін називають сукупність сівозмін господарства, що представляє собою різне поєднання їхніх типів, видів, числа, розмірів та розміщення, які розрізняються за господарським призначенням, технологіям

виращування культур і вимогливості до умов їх зростання. Відтак, організація системи сівозмін включає встановлення типів й видів сівозмін; визначення числа та площі сівозмін; розміщення полів сівозмін. Зазначені заходи є взаємопов'язаними, тому при проектуванні їх розглядають в вигляді єдиної комплексної проектної задачі.

Система сівозмін – це основна ланка системи землеробства ТОВ «СІГНЕТ-ПОДІЛЛЯ». Саме на основі правильних запроваджених сівозмін передбачається система удобрення полів, захист рослин, насінництво, обробку ґрунтів, встановлюють систему машин, визначають витрати матеріальних та трудових коштів. До сівозмін прив'язують і систему лісосмуг та протиерозійних заходів, доріг, зрошення й осушення.

При проектуванні сівозмін виконані наступні вимоги:

- в основі сівозмін лежить науково обґрунтована структура посівних площ, яка визначає природні й економічні умови господарювання, агроекологічні та просторові особливості даної території, що дозволяє, виходячи із економічних інтересів землевласника й землекористувача, забезпечити культури найкращими попередниками, задовольняти потреби худоби у кормах, а господарства – у насінні;

- за площею та кількістю введено сівозміни ув'язані із розмірами та розміщенням внутрішньогосподарських виробничих підрозділів й господарських центрів, що підвищує зацікавленість трудових колективів в підвищенні ефективності такого використання;

- за площею та конфігурацією, сівозміни й поля максимально забезпечують високопродуктивне використання техніки, раціональну організацію робочих процесів в землеробстві, застосування прогресивних технологій вирощування сільськогосподарських культур;

- за складом, чергуванням й розміщенням культур в межах території дослідження запроваджені сівозміни сприяють неухильному підвищенню родючості ґрунтів, сприяють припиненню та запобігають процесам ерозії, забезпечують зростання урожайності сільськогосподарських культур;

- при введенні сівозмін створено умови для оптимального розміщення посівів сільськогосподарських культур, знижують витрати на транспортування вантажів, на холості переїзди, повороти та заїзди сільськогосподарської техніки.

Враховуючи вищевикладені вимоги і пропозиції щодо організації системи сівозмін на ріллі ТОВ «СІГНЕТ-ПОДІЛЛЯ» передбачено впровадження трьох сівозмін. При проектуванні сівозмін в першу чергу нами враховано можливість компактного розміщення масивів поблизу населеного пункту й розміщення відносно придатних ґрунтів.

На рисунках 3.1–3.3 наведено схеми чергування культур у сівозмінах.

У таблиці 3.3 подається характеристика запроєктованих сівозмін.

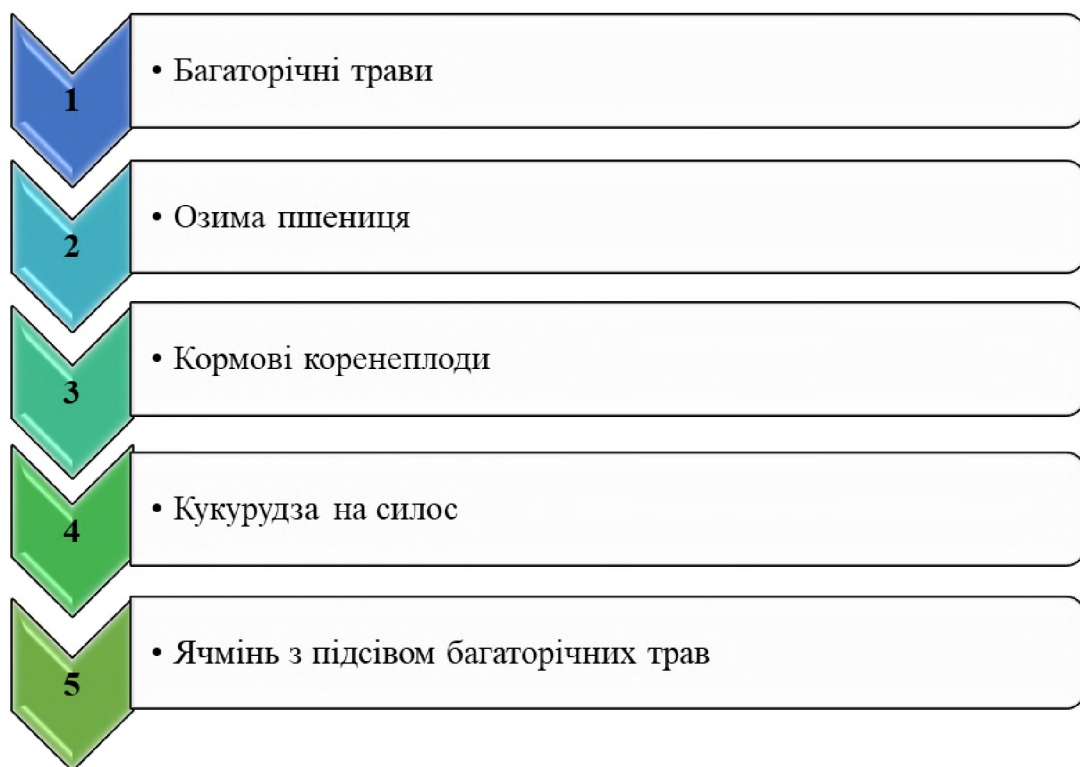

Рисунок 3.1 – Схема чергування культур у кормовій сівозміні

ТОВ «СІГНЕТ-ПОДІЛЛЯ»

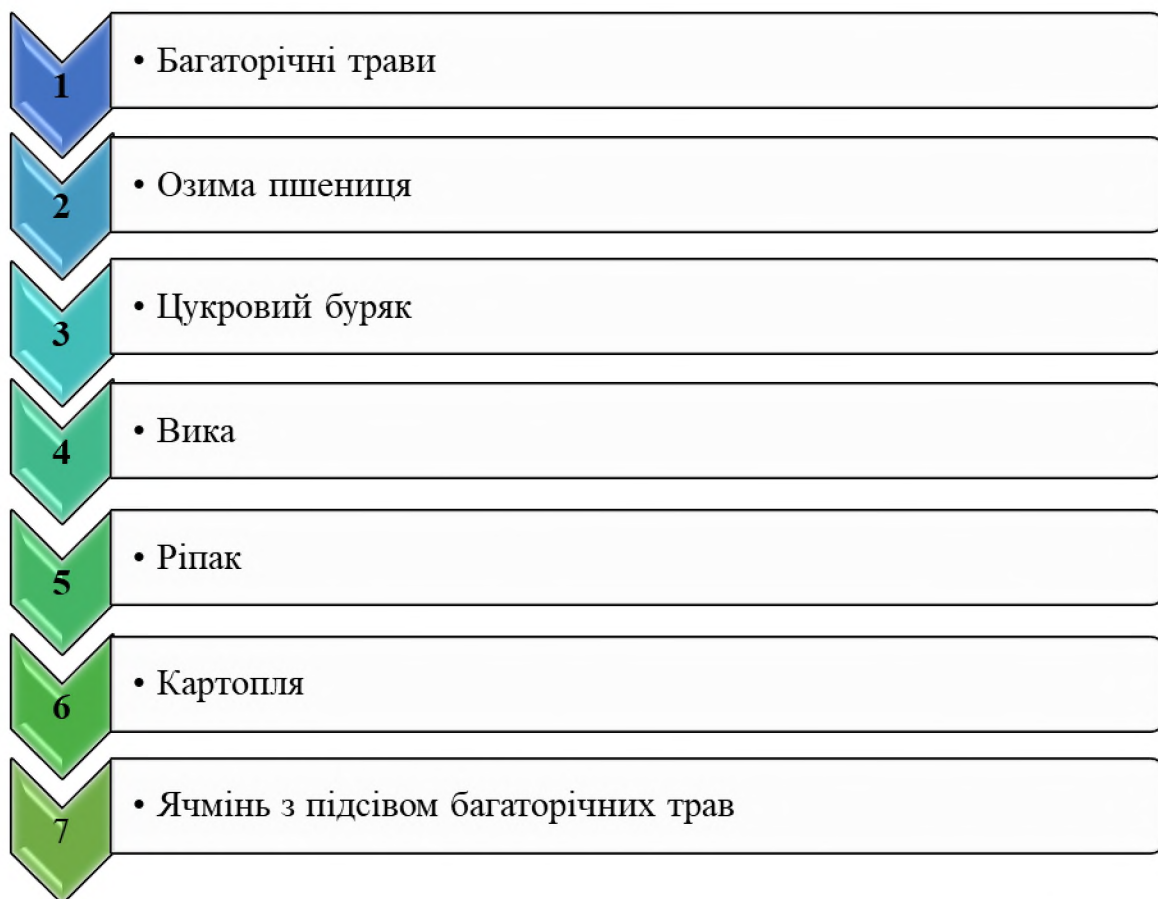

Рисунок 3.2 – Схема чергування культур у польовій сівозміні №1 сівозміні
ТОВ «СІГНЕТ-ПОДІЛЛЯ»

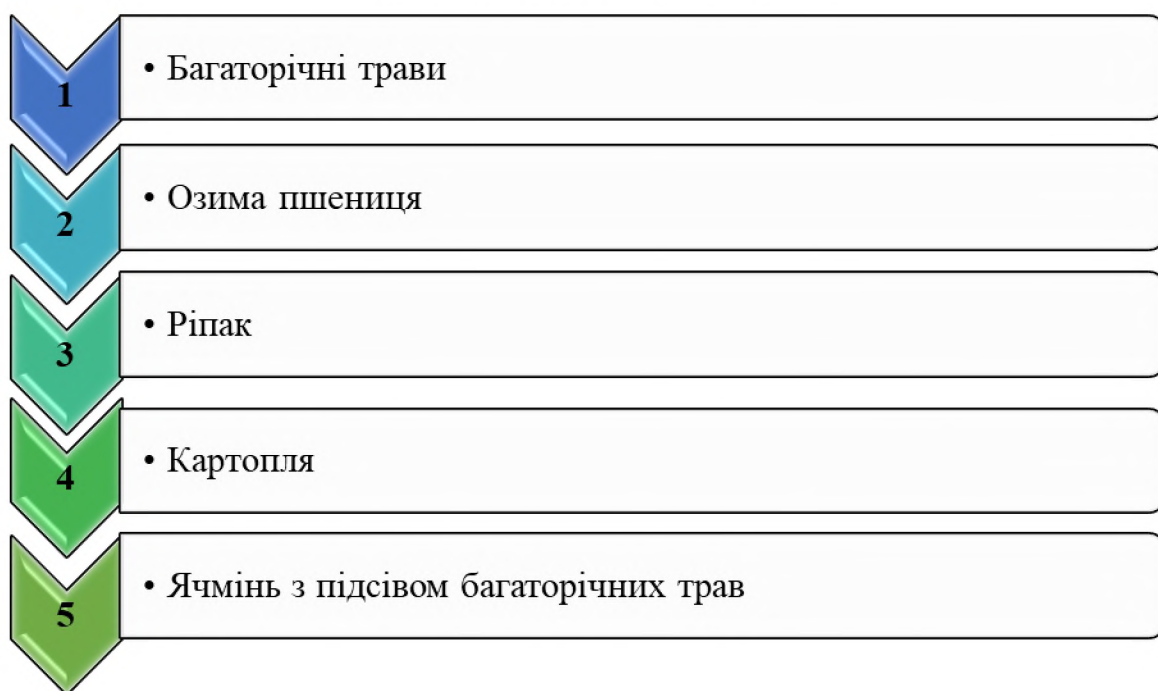

Рисунок 3.3 – Схема чергування культур у польовій сівозміні №2
ТОВ «СІГНЕТ-ПОДІЛЛЯ»

Таблиця 3.3 – Характеристика запроєктованих сівозмін ТОВ «СІГНЕТ-ПОДІЛЛЯ»

Назва сівозміни	Площа сівозміни, га	Середній розмір поля, га	Кількість полів
Кормова сівозміна	271,1	54,2	5
Польова сівозміна №1	407,6	58,3	7
Польова сівозміна №2	239,7	47,9	5
Разом	918,4		

Раціональне збалансоване використання сільськогосподарських угідь реалізується системою заходів, яка збалансовує співвідношення економічних, екологічних й соціальних чинників розвитку територіальних громад при урахуванні відповідних властивостей сільськогосподарських угідь, їхньої цінності, традицій й особливостей територіального розміщення земельних ділянок. Детальна структура посівних площ в розрізі сівозмін ТОВ «СІГНЕТ-ПОДІЛЛЯ» подається в таблиці 3.4

Таблиця 3.4 – Баланс посівних площ ТОВ «СІГНЕТ-ПОДІЛЛЯ»

Культури	Загальна площа, га	в тому числі по сівозмінах		
		кормова сівозміна	польова сівозміна №1	польова сівозміна №2
Озима пшениця	160,5	54,2	58,3	48,0
Ярий ячмінь	160,4	54,2	58,3	47,9
Ріпак	106,1		58,2	47,9
Картопля	106,2		58,2	48,0
Вика	58,2		58,2	
Цукровий буряк	58,2		58,2	
Корм. коренепл.	54,2	54,2		
Кукур. на сил.і з/к	54,2	54,2		
Баг. трави	160,4	54,3	58,2	47,9
Всього посівів	918,4	271,1	407,6	239,7

Отже, головне місце в структурі посівних площ м посідають зернові, зокрема озима пшениця та ячмінь – 160,50 та 160,04 га. Серед технічних культур в структурі посівних площ ріпак займає 106,10 га. Серед кормових культур: багаторічні трави – 160,40 га.

З розвитком й удосконаленням технологій та механізації рільництва підвищуються вимоги й до територіальних умов використання техніки, а також до запровадження передових прийомів землеробства. Згідно до цього на орних землях потрібно формувати не лише основну для запровадження правильних сівозмін через відповідне розміщення полів, але і належні умови для агротехнічно-правильного й продуктивного використання механізованих польових робіт, запровадження заходів, які спрямовані на якомога повніше використання атмосферних опадів, і крім того забезпечити належний захист полів від ерозії, та пагубної дії суховіїв.

Поля сівозміни – це окремі рівновеликі частини сівозмінного масиву, які призначені для почергового вирощування на них сільськогосподарських культур і виконання робіт, які необхідні для здійснення цієї мети

Проектування полів в межах території дослідження проведено із врахуванням існуючої організації території. Існуючі у натурі елементи організації території збережено по можливості, дотримана рівновеликість, співвідношення сторін становить 1 : 2, це забезпечує можливість виконання механізованих польових робіт при високій продуктивності машинно-тракторних агрегатів, правильній організації праці й мінімальних транспортних витратах. Експлікація земель по полях сівозмін ТОВ «СІГНЕТ-ПОДІЛЛЯ» показана в таблиці 3.5.

Таблиця 3.5 – Експлікація земель по полях сівозмін ТОВ «СІГНЕТ-ПОДІЛЛЯ»

Назва сівозміни	Середній розмір поля, га	Загальна площа, га	в тому числі по полях сівозмін						
			1	2	3	4	5	6	7
Кормова сівозміна	54,2	271,1	56,4	56,4	52,7	52,8	52,8		
Польова сівозміна №1	58,3	407,6	54,5	54,5	59,7	59,7	59,8	59,7	59,7
Польова сівозміна №2	47,9	239,7	46,2	46,3	46,3	46,2	54,7		
Всього в сівозмінах		918,4							

Деякі поля сівозміни запроєктовано набором існуючих контурів, й відтак складаються із декількох робочих ділянок. Саме такий варіант проектування поля дозволяє не ділити поле на ще менші контури та окремі вгіддя.

Після запровадження системи сівозмін, що ураховує властивості ґрунтів, рельєф, умови зволоження та ін., в ТОВ «СІГНЕТ-ПОДІЛЛЯ» підвищилась урожайність культур, що дало позитивний результат і в виробництві продукції. Еколого-економічні показники проектних рішень наведено в таблицях 3.6-3.8.

Таблиця 3.6 – Розрахунок виробництва продукції в умовному зерні по проекту ТОВ «СІГНЕТ-ПОДІЛЛЯ»

Культури	Загальна площа,	Врожайність,ц/га	Валовий збір, ц	Коеф. переводу в умовне зерно	Вихід продукції в умовному зерні
1	2	3	4	5	7
Озима пшениця	160,50	47	7543,5	1	7543,5
Ярий ячмінь	160,40	35	5614	0,8	4491,2
Ріпак	106,10	45	4774,5	1,2	5729,4

Продовж. табл. 3.6

1	2	3	4	5	6
Картопля	106,20	250	26550	0,3	7965,0
Вика	58,20	22	1280,4	1,4	1792,6
Цукровий буряк	58,20	400	23280	0,26	6052,8
Корм. коренепл.	54,20	380	20596	0,13	2677,5
Кукур. на сил. і зел. корм	54,20	300	16260	0,2	3252,0
Баг. трави на сіно	106,10	70	7427	0,15	1114,1
Баг. трави на зел. корм	54,30	200	10860	0,51	5538,6
Всього посівів	918,40				46156,6
В т.ч. на 1 га					50,3

З проведених розрахунків в даній таблиці можна зробити висновок, що вартість валової продукції в ТОВ «СІГНЕТ-ПОДІЛЛЯ» з 1 га ріллі в становить $50,3 \cdot 310 = 15593,0$ грн, що свідчить про збільшення вартості валової продукції у 1,3 рази в порівнянні з даними існуючого стану.

Таблиця 3.7 - Розрахунок балансу гумусу ТОВ «СІГНЕТ-ПОДІЛЛЯ»

Сільськогосподарські культури і вгіддя	Площа, га	Урожай., ц/га	Валовий збір	Втрати накопичення гумусу на 1 ц	Всього, ц (+ -)
1	2	3	4	5	6
Озима пшениця	160,50	47	7543,5	-0,187	-1410,6
Ярий ячмінь	160,40	35	5614	-0,215	-1207,0
Ріпак	106,10	45	4774,5	-0,056	-267,4
Картопля	106,20	250	26550	-0,091	-2416,1
Вика	58,20	22	1280,4	-0,264	-338,0
Цукровий буряк	58,20	400	23280	-0,056	-1303,7
Корм. коренепл.	54,20	380	20596	-0,038	-782,6

Продовж. табл. 3.7

1	2	3	4	5	6
Кукур. на сил. і зел. корм	54,20	300	16260	-0,036	-585,4
Баг. трави на сіно	106,10	70	7427	0,215	1596,8
Баг. трави на зел. корм	54,30	200	10860	0,055	597,3
Всього посівів	918,40				-6116,7
В т.ч. на 1 га					-6,7
Сінокоси	81,60	140	11424	0,30	3427,2
Пасовища	129,30	170	21981	0,63	13848,0
Всього с/г угідь	1129,30				11158,6
У т.ч. на 1 га угідь					9,9

Отже, виходячи із розрахунків, приходимо до висновку, що дана структура посівних площ й проектні рішення ТОВ «СІГНЕТ-ПОДІЛЛЯ» є менш екологічно небезпечними, адже при реалізації проекту відбуватимуться втрати гумусу в ґрунті 6,7 ц на один гектар ріллі, а за рахунок збільшення площ кормових угідь – накопичення гумусу 9,9 ц на гектар сільськогосподарських угідь.

Таблиця 3.8 - Розрахунок затрат на виробництво сільськогосподарської продукції ТОВ «СІГНЕТ-ПОДІЛЛЯ»

Сільськогосподарські культури	Площа, га	Урож., ц/га	Матер.-грош. затрати			Всього, грн.
			постійні	змінні	Всього грн. /га	
1	2	3	4	5	6	7
Озима пшениця	160,5	47	429	5,8	701,6	112606,80
Ярий ячмінь	160,4	35	318	5,7	517,5	83007,00
Ріпак	106,1	45	436	6,5	728,5	77293,90
Картопля	106,2	250	2153	3	2903	308298,60
Вика	58,2	22	352	6	484	28168,80
Цукровий буряк	58,2	400	1625	2	2425	141135,00
Корм. коренепл.	54,2	380	1674	2	2434	131922,80

Продовж. табл. 3.8

Кукур. на сил. і зел. корм	54,2	300	405	1,3	795	43089,00
Баг. трави на сіно	106,1	70	160	3,2	384	40742,40
Баг. трави на зел. корм	54,3	200	192	0,7	332	18027,60
Всього посівів	918,4					984291,90
В т.ч. на 1га						1071,70
Сінокоси	81,6	140	94	2,5	444	36230,40
Пасовища	129,3	170	48	0,4	116	14998,80
Всього с/г угідь	1129,3					1035521,10
У т ч на 1 га угідь						917,00

Тривале використання земельних ресурсів, трансформаційні процеси в сільському господарстві на етапі реформування земельних відносин зумовили суттєве погіршення екологічного стану сільськогосподарських угідь. Негативні наслідки сільськогосподарського землекористування вимагають обґрунтування й запровадження комплексу землеохоронних заходів. Оптимізацію структури земельних угідь передбачається проводити через реалізацію наступних заходів: консервація деградованих та малопродуктивних орних земель; трансформація деградованих лукопасовищних угідь на засадах екологічно-доцільного використання.

Одним із чинників оптимізації землекористування має стати створення системи ефективного державного контролю за використанням й охороною земель, задіяння механізмів економічної й адміністративної відповідальності землекористувачів за порушення земельного законодавства.

4 ОХОРОНА ПРАЦІ ТА ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ ВІД НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Проблема створення безпечних і нешкідливих умов праці в Україні існувала завжди, про що свідчить статистика нещасних випадків проте, справжній стан охорони праці та рівень виробничого травматизму на той час замовчувались. З цих причин багато важливих невідкладних наукових і виробничих завдань з питань умов і праці зовсім не вирішувалось.

Наслідками такого становища стали:

- відставання від світових досягнень на 15-20 років вітчизняної науки з питань охорони праці;
- зростання в 5-8 разів рівня виробничого травматизму порівняно з такими же показниками в інших промислово-розвинених країнах;
- перевищення майже в 2 рази в розрахунку на одного працюючого виплат на пільги і компенсації за роботу в шкідливих умовах над витратами на профілактику нещасних випадків і професійних захворювань.

Відповідно до ст. 3 Конституції України і закону України «Про охорону праці» основним принципом державної політики є пріоритет життя і здоров'я робітників відносно будь-яких результатів виробничої діяльності.

Право на безпечні та нешкідливі умови праці визнано в Україні одним з конституційних прав людини і громадянина. Відповідно до закону України «Про охорону праці», державна політика в галузі охорони праці визначається відповідно до Конституції України Верховною Радою України і спрямована на створення належних, безпечних і здорових умов праці, запобігання нещасним випадкам та професійним захворюванням.

Соціальне значення охорони праці проявляється у зростанні якості та продуктивності праці, збереження трудових ресурсів і підвищенні соціально-економічних показників об'єкта. Підвищення соціально-економічних показників об'єкта відбувається за рахунок покращення якості та

продуктивності праці, збереження трудових ресурсів та їх складових компонентів.

Збереження трудових ресурсів відбувається за рахунок покращення стану здоров'я і підвищення середньої тривалості життя в результаті покращення умов праці, що супроводжується високою трудовою активністю і підвищенням виробничого стажу.

Економічне значення охорони праці визначається ефективністю заходів, що поліпшують умови праці та підвищують її безпеку, і оцінюється за результатами, які отримують при зміні соціальних показників.

Конституція України є головним джерелом і стоїть в авангарді нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у сфері охорони здоров'я, у тому числі надання медичної допомоги. Конституційні норми створюють правову основу статусу особи у сфері охорони здоров'я.

Стаття 49 Конституції України присвячена охороні здоров'я і медичній допомозі, у якій закріплено право кожного на охорону здоров'я, медичну допомогу і медичне страхування.

Конституційні норми, які проголошують людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю, права і свободи невідчужуваними і непорушними, у тому числі у сфері охорони здоров'я, отримують предметно-юридичне втілення у всій національній системі права. Тому доречно розглянути регулювання охорони здоров'я на рівні інших законів.

Серед законів особливе місце займає Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року, що вперше на такому рівні закріплює низку важливих прав людини у сфері охорони здоров'я, зокрема, право на охорону здоров'я (ст. 283), медичну допомогу (ст. 284), медичну інформацію (ст. 285), медичну таємницю (ст. 286).

Спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі охорони здоров'я є Міністерство охорони здоров'я України, правовий статус якого визначається Положенням про Міністерство охорони здоров'я

України, що затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 2 листопада 2006 р. №1542.

Верховною Радою України 14 жовтня 1992 року прийнято закон України «Про охорону праці». Цей закон визначає пріоритетні напрямки реалізації конституційного права громадян на охорону їхнього життя і здоров'я в процесі трудової діяльності; регулює за участю відповідних державних органів відносини між власником підприємства, установи і організації або уповноваженим ним органом і працівником з питань безпеки, і гігієни праці та виробничого середовища; встановлює єдиний порядок, організації охорони праці в Україні; проголошує основні принципи державної політики в галузі охорони праці.

На даний час в нашій державі створюється національне законодавство про охорону праці. Здійснюються заходи щодо використання в ньому конвенцій і рекомендацій Міжнародної організації праці, директив Європейського Союзу.

Щодо стану охорони праці в Україні сьогодні варто зазначити що, необхідність системного вирішення питань у сфері охорони праці об'єктивно детермінується загальним низьким рівнем безпеки праці в Україні. Питання поліпшення умов праці стають дедалі актуальнішим і широко обговорюються на загальнодержавному, обласному та районному рівнях.

Домінуючими причинами формування несприятливих умов праці залишаються недосконалі технології, машини і механізми, їхня несправність, невикористання засобів захисту, порушення правил техніки безпеки, режимів праці і відпочинку. Крім цього, роботодавці масово порушують вимоги статті 8 закону України «Про охорону праці» щодо забезпеченості працівників спеціальним одягом, спеціальним взуттям та іншими засобами індивідуального захисту.

Сьогоднішнє сільськогосподарське виробництво характеризується використанням великої енергії, потужних механізмів, які при необізнаному і неакуратному їх використанні можуть загрожувати здоров'ю і життю людей,

що виконують виробничі операції. При проведенні робіт в сільськогосподарському виробництві необхідно суворо дотримуватись вимог охорони праці та техніки безпеки.

Слід знати, що цілковито безпечних та нешкідливих умов праці немає. Але разом з тим, потрібно намагатися створити максимально безпечні умови праці. Система охорони праці повинна ґрунтуватись на державних стандартах безпеки праці, галузевих і стандартах підприємств.

Виконання різних топографо-геодезичних робіт у населених пунктах, а також по автомобільних шляхах повинні бути погоджені із відділом регулювання вуличного руху, а на дорогах територій спеціального призначення – після одержання від відповідних служб дозволу і вказівок по безпечному виконанню цих робіт.

Основним недоліком, що виявляється при топографо-геодезичних роботах з погляду охорони праці є те, що працівники змушені часто працювати в умовах підвищеної запиленості, загазованості.

Умови виконання польових топографо – геодезичних робіт різко відрізняються від умов праці на стаціонарних підприємствах, господарствах.

Праця в польових умовах тісно пов'язана з природою. Один із важливих заходів по охороні праці і техніки безпеки є санітарія і гігієна праці, які повинні виконуватись усіма працівниками

Вживання їжі – одна із основних умов продуктивності праці людини і запобігання різних захворювань. Їжа добового раціону за калорійністю повинна розподілятися наступним чином: сніданок – 35%, обід – 45-50% і вечеря – 20-25% загального енергоеквіваленту. Проміжок між вживанням їжі не повинен бути більшим 5-6 годин. Перед початком робіт (після сніданку, обіду) треба пити чай або воду до повного задоволення спраги. Прийнято рахувати, що добова потреба води при нормальних умовах складає 35 грам на 1 кілограм ваги здорової людини.

Запобігання травматизму в польових умовах можна лише з дотриманням техніки безпеки. Людина сама відповідає за своє життя, тому нехтувати правилами техніки безпеки – загроза життю.

Для запобігання пожежам в господарствах розробляють організаційні, експлуатаційні та заходи режимного характеру. До організаційних заходів відносяться правильне технологічне розміщення машин, недопущення захарашення приміщень, проходів, тощо; організація пожежних служб, навчання працівників правилам пожежної безпеки.

Експлуатаційні заходи передбачають такі режими експлуатації машин і обладнання в результаті яких повністю виключається можливість виникнення іскор і полум'я при роботі з горючими матеріалами. До заходів режимного характеру відносять заборону куріння, застосування відкритого полум'я при ремонтних роботах.

При виконанні камеральних робіт також необхідно дотримуватись правил пожежної безпеки. Приміщення повинні забезпечуватись в достатній кількості засобами пожежогасіння та пожежної сигналізації. До виконання камеральних робіт допускаються особи, які мають спеціальну технічну підготовку та пройшли інструктаж та перевірку знань правил безпеки, виробничої санітарії і пожежної безпеки.

Згідно вищенаведеного ми можемо визначити три головні вимоги, що дозволить покращити умови охорони праці працівників в господарстві:

- обов'язково кожен працюючий повинен ознайомитись з технікою безпеки;
- вимога доброго і якісного обладнання, яке в подальшій праці не створювало перешкод працюючому та забезпечення працюючий персонал необхідним спецодягом, спецвзуттям та іншими засобами;
- згідно погодних умов відпочинок: тобто влітку при жарі 35° в обідній час працівники повинні відпочивати, створити максимально вигідні години праці вранці або увечері коли жара спадає.

Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру це – система організаційних, технічних, медико-біологічних, фінансово-економічних та інших заходів для запобігання та реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру і ліквідації їх наслідків, що реалізуються центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, відповідними силами та засобами підприємств, установ та організацій, незалежно від форм власності й господарювання, добровільними формуваннями і спрямовані на захист населення і територій, а також матеріальних і культурних цінностей та довкілля.

Законодавство України у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру базується на Конституції України, Кодексі цивільного захисту України та інших нормативно-правових актах.

Основними завданнями у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру є:

- здійснення комплексу заходів для запобігання надзвичайним ситуаціям техногенного та природного характеру та реагування на них;
- забезпечення готовності та контролю за станом готовності до дій і взаємодій органів управління у цій сфері, сил та засобів, призначених для запобігання надзвичайним ситуаціям техногенного та природного характеру і реагування на них.

У питаннях захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру громадяни України мають право на:

- отримання інформації про надзвичайні ситуації, що виникли або можуть виникнути, та про заходи необхідної безпеки;
- забезпечення та використання засобів колективного й індивідуального захисту, які призначені для захисту населення від надзвичайних ситуацій у разі їх виникнення;

- звернення до місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з питань захисту від надзвичайних ситуацій;
- відшкодування збитків, згідно із Законом, заподіяних їхньому здоров'ю та майну внаслідок надзвичайних ситуацій;
- компенсацію за роботу в зонах надзвичайних ситуацій;
- соціально-психологічну підготовку та медичну допомогу;
- інші права у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру відповідно до законів України.

Відповідно до вище зазначеного законодавства місцеві держадміністрації, виконавчі органи влади на місцях у межах своїх повноважень забезпечують вирішення питання цивільної оборони, здійснення заходів щодо захисту населення і місцевості під час надзвичайних ситуацій різного походження. Керівництво організацій, установ та закладів, незалежно від форм власності і підпорядкування, створює сили для ліквідації наслідків НС та забезпечує постійну готовність до практичних дій, організовує забезпечення своїх працівників засобами індивідуального захисту та проведення при потребі евакозаходів та інші заходи цивільної оборони, передбачені законодавством.

5 ОХОРОНА НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

Діяльність людини вносить в природу різноманітні небажані зміни. Для попередження цих небажаних явищ видаються закони які регламентують виробничу діяльність суспільства, вводиться ряд обмежень, а наука проповідує цілий ряд законів, заходів для попередження можливих небажаних для природи наслідків господарської діяльності.

Не правильне ставлення до її багатств призводить до плачевних наслідків і непоправних катастроф та катаклізмів. Необхідний суворий контроль природних ресурсів він проводиться в кожній галузі. Окрім цього необхідний контроль і оцінка усіх біологічних ресурсів які мають люди на землі.

Це завдання диктується швидкими темпами росту населення земної кулі і всі зростаючі потреби в харчових продуктах і сировині для промисловості та інших галузей господарства.

Зміни, які вносить людина в навколишнє середовище можуть мати негативний вплив на природній стан, і тому основним завданням науки “екологія” – є забезпечення всіх природніх факторів не порушуючи їх функціонування і одночасно створювати нові середовища, для життєдіяльності, які б функціонували як природні.

Заходи по охороні навколишнього середовища включають в себе найбільш важливі вимоги, які б забезпечили гармонійне функціонування природнього середовища і середовища яке створила людина: охорона природніх ресурсів; повітря; водоймища; зелених насаджень; тваринного світу. Містобудівельні методи охорони навколишнього середовища полягають: в раціональному розміщенні всіх видів будівель; охороні повітряного басейну; охороні водоймищ та водних ресурсів, а також водостоків.

Одна з найголовніших проблем сучасності – це виживання людства в умовах дефіциту природних ресурсів і продовольства та погіршення стану навколишнього природного середовища. Збільшується рівень деградації природних систем життєзабезпечення людини, руйнуються біосфери загалом.

Нині сучасний стан навколишнього природного середовища України оцінюється як кризовий, оскільки його самовідновлення і самовідтворення вже неможливі. Тому ліквідація глобальної екологічної кризи та її наслідків є найважливішим завданням людства. Для цього, насамперед, потрібно змінити екологічну стратегію і тактику, організувати всебічну екологічну освіту, виховувати екологічну свідомість всього населення.

Кожен майбутній спеціаліст у будь-якій галузі, кожна свідомо людина обов'язково повинні мати загальне уявлення про особливості сучасного екологічного стану, а також про основні напрями державної політики в галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів і забезпечення екологічної безпеки.

Кожна глобальна проблема бере свій початок від місцевої проблеми, оскільки не можливе раптове виникнення певної екологічної проблеми відразу ж на територіях планетарного масштабу. Кожна з них має свій початок на невеликих територіях звідки згодом, якщо не приймаються відповідні міри, розповсюджується на все більші території.

Проблема забруднення природного середовища стає гострою як через зростання обсягів промислового, так і через сільськогосподарське виробництво. Сільське господарство є однією з провідних і найважливіших галузей народного господарства України. Сільськогосподарське виробництво – найдавніший вид людської діяльності. Віками людство жило в гармонії з природою, не завдаючи їй шкоди. Проте, з потребою у збільшенні обсягів виробництва та розвитком науки, стан речей кардинально змінився. У результаті впровадження у сільськогосподарську діяльність індустріальних методів виробництва змінилося співвідношення сил між природою і сільським господарством.

В сільському господарстві важливе значення має система заходів, спрямована на раціональне використання земель, захист їх від шкідливих антропогенних викидів, а також на підвищення родючості ґрунтів.

Господарська діяльність суспільства, спрямована на вирощування необхідної кількості екологічно чистих продуктів харчування, супроводжується руйнівним впливом на основні екологічні чинники довкілля: землю, воду, повітря, природні фіто і зооценози. Технологій вирощування сільськогосподарських культур, які включають в себе обробіток ґрунту, використання неорганічних добрив, хімічних засобів боротьби з шкідниками і хворобами повинна опрацьовуватись з глибоким знанням справи науково обґрунтовано, щоб зберегти життєве середовище екологічно чистим, придатним для життєдіяльності людей. Важливе місце в охороні природи належить економічному моніторингу, систематичному спостереженню за станом природних чинників.

Регіон дослідження розміщений у лісостеповій місцевості, у зоні з родючими ґрунтами. В кліматичному відношенні характеризується всіма особливостями, які властиві для даного району. В цілому ця зона характеризується м'яким достатньо зволуженим помірно-континентальним кліматом. В процесі формування ґрунтів рельєф відіграє значну роль в поєднанні з кліматичними умовами, ґрунтоутворюючими породами, зволоженням та діяльністю людини, що призводить до утворення різних ґрунтів. В цілому характеризується чітко вираженим вузькохвилястим типом рельєфу, де схилі землі значно переважають над землями вододілів. Це сприяє великому розвитку процесів ерозії ґрунтового покриву – змиву і розмиву схилів і росту ярів. Враховуючи категорії земель, крутизну схилів, агротехніку вирощування сільськогосподарських культур, для земель сільської ради розроблено комплекси обробітку ґрунту і поліпшення угідь. На території району агротехнічні заходи застосовуються для збереження та збільшення вмісту гумусу, використовуються бактеріальні добрива для інокуляції насіння бобових багаторічних трав з метою збагачення ґрунтів на

азот. Зустрічаються випадки забруднення ґрунтів пестицидами, мінеральними добривами, розчинними паливо – мастильними матеріалами, стічними водами тваринницьких ферм з надмірним вмістом гноївки, а також стоками промислових, зокрема переробних підприємств, побутовими стоками. Все це призводить до деградації ґрунтів, ускладнює їх обробіток, знижує їх родючість, виводить певні площі землі і з сільськогосподарського вжитку, зменшує площі орних земель.

Одним із найважливіших екологічних чинників є вода, без якого життя на землі не можливе. Вода це основа життя людини, тому її треба зберігати.

Щоб запобігти забрудненню води, господарські двори і ферми розміщують якнайдалі від водних джерел з дотриманням усіх умов охорони.

Забруднення поверхневих вод та підземних вод призводить до зміни фізичних властивостей, що шкідливо впливає на людину, природу і сільськогосподарське виробництво.

Всі речовини, що забруднюють води і які викликають у них якісні зміни розподіляються на: мінеральні, органічні, бактеріальні і біологічні.

Водні джерела постійно накопичують продукти ерозії, від чого поступово німіють, втрачають свою економічну роль. Щоб ця роль зберігалась, систематично здійснюються заходи запобігання замулювання водоймищ. Серед них виділяють протиерозійну організацію території, задержання схилів, лісомеліоративні заходи.

Атмосферне повітря належить до категорії невичерпних ресурсів, однак господарська діяльність людини впливає на атмосферу і змінює склад повітря. Ці зміни можуть бути настільки суттєвими, що виникає потреба охорони повітряного басейну. Основними джерелами забруднення є викидні гази двигунів тракторів, автомобілів, комбайнів та інших машин, які використовуються на виробництві, викиди побутових підприємств – копальні цехи з переробки сільськогосподарської продукції, випаровування у повітря шкідливих газів з тваринницьких ферм, зокрема при несвоєчасній чистці приміщень та неправильному зберіганні та використанні, втратах на

машинних дворах, у майстернях, накопичення у тваринницьких приміщеннях аміаку, вуглекислого газу та шкідливих мікроорганізмів при відсутності належної вентиляції.

Серед заходів щодо охорони флори і фауни важливими є запровадження біологічних методів захисту рослин з метою зменшення внесення хімічних засобів, які спричиняють негативні екологічні зміни довкілля, сприяють загибелі корисних тварин і рослин. Запровадженні прогресивні біологічні і інтегровані методи боротьби з бур'янами, шкідниками і хворобами рослин.

Значні втрати птахів і звірів спостерігаються в час збирання хлібів, сінокосіння. Тому необхідно звернути увагу на організацію заїнок для комбайнів та сінокосарок, щоб запобігти попаданню звірів під ріжучі апарати машин. Важливе значення має час збирання сіна, треба добитись, щоб він менше співпадав з загоном гніздування птахів. Необхідно звернути увагу на збереження місць гніздування птахів, що живляться шкідниками рослин, створення штучних місць для закладки гнізд. Вищевикладені природоохоронні заходи спричиняють покращенню екологічної ситуації, оздоровлення оточуючих ландшафтів, естетичному вигляду довкілля.

Отже, природа потребує дуже бережливого ставлення до неї, тому необхідно здійснити раціоналізацію використання природних ресурсів господарства ґрунту, води, повітря, рослинних і тваринних ресурсів, природних копалин, покращення стану охорони та стану використання цих земель.

Отже, встановлено, головними причинами, що призвели до загрозливого стану довкілля є:

- застаріла технологія виробництва та обладнання,
- висока енергомісткість та матеріаломісткість, що перевищують у два-три рази відповідні показники відповідних країн;
- високий рівень концентрації промислових об'єктів;
- несприятлива структура промислового виробництва з високою концентрацією екологічно небезпечних виробництв,

- відсутність належних природоохоронних систем (очисних споруд, оборотних систем водозабезпечення тощо);
- низький рівень експлуатації існуючих природоохоронних об'єктів;
- відсутність належного правового та економічного механізмів, які б стимулювали розвиток екологічно безпечних технологій та природоохоронних систем;
- відсутність належного контролю за охороною довкілля.

Оскільки виробнича діяльність викликає порушення природного середовища, суспільству випадає взяти на себе турботу щодо відновлення її властивостей та охорони від подальшої деградації.

Цілі охорони природи мають ставитись рівнозначно з іншими цілями використання (виробництвом продуктів харчування, промисловим виробництвом та створенням інфраструктури).

В Україні охорона навколишнього середовища розглядається як самостійно політичне завдання. Політика щодо навколишнього середовища - це сукупність усіх дій, спрямованих на уникнення втручання в навколишнє середовище, на його зменшення та на усунення пошкоджень довкілля, що вже стались.

Конкретні цілі та програми стосуються насамперед:

- визначення граничнодопустимих значень шкідливих для навколишнього середовища викидів;
- економії енергії;
- сприяння використанню відходів тепла;
- утилізація старих матеріалів, а також відходів;
- підтримання здоров'я лісів та природної сили самоочищення водою;
- впровадження автомобілів з мінімальною кількістю відпрацьованих газів і бензинів без вмісту свинцю;
- заохочення бережливого ставлення споживачів до навколишнього середовища.

Заходи щодо поліпшення довкілля, а саме:

1) технологічні – розробка і впровадження нових технологій, очисних споруд, видів палива;

2) архітектурно-планувальні – озеленення населених пунктів, організація санітарно-захисних зон, раціональне планування підприємств і житлових масивів;

3) інженерно-організаційні – зниження інтенсивності руху транспорту на перевантажених автомагістралях, організація екологічно-патрульного контролю;

4) економічні – вкладання коштів у розвиток нових, ресурсозбережуваних технологій;

5) правові – прийняття і додержання законодавчих актів щодо підтримання якості атмосфери, водойм, ґрунту;

6) освітньо-виховні – формування екологічної культури, насамперед у молоді.

Охорона природи має проводитись лише в поєднанні з сільським господарством, оскільки тут можуть урівноважитись найзначніші за площею екосистеми. Важливими вимогами є:

- уникання будь-якої інтенсифікації використання;
- обмеження розмірів, широкі смуги околиць;
- розширення сівозмін з місцевими видами та сортами замість централізовано вирощуваних високопродуктивних видів;
- скорочення застосування добрив;
- недопущення виливання рідкого гною на сільськогосподарські площі, замість цього - кругообіг органічних відходів;
- підтримка природних методів господарювання;
- перехід від грошової допомоги виробництву до допомоги, пов'язаної з певними місцями;
- врахування досягнень сільського господарства для забезпечення природного балансу.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження розкриває теоретичні узагальнення й рекомендації практичного характеру стосовно вирішення проблем, які пов'язані із організація збалансованого використання та охорони земель сільськогосподарського призначення в Україні.

1. Збалансований розвиток розуміють як гармонійне поєднання економічних, соціальних й екологічних складових. Тільки досягнення збалансованості поміж ними дозволить забезпечити можливість переходу до того суспільного розвитку, що не виснажує природні й людські ресурси. В українській літературі та українському законодавстві популярності набуло визначення «сталий розвиток». Концепція збалансованого розвитку – це відповідь на виклик часу. Забезпечення збалансованого розвитку – це не лише технічна проблема, для розв'язку якої потрібними є сучасні нові технічні засоби та технології.

2. В сучасних умовах планування системи землекористувань та його розвитку в об'єднаних територіальних громадах надається пріоритетне значення. В даному контексті на рівні громади повинна ефективно функціонувати система планування використання земель в її межах, також повинні зазнати суттєвих змін вже сформовані стереотипи управління землекористуванням, землеустроєм й економічними процесами. Саме такий підхід буде сприяти покращенню інвестиційної привабливості території територіальної громади, забезпечить запровадження інновацій в економіку землекористувань.

3. Формування межі землекористування й реалізація землевпорядкування забезпечується через систему землеволодінь й землекористувань, у основі котрої покладено збалансовані земельні відносини й функціональне упорядкування економічно-ефективного й екологічно-безпечного використання земель та інших природних ресурсів.

4. Загрозливі тенденції стосовно погіршення якісних характеристик сільськогосподарських земель потребують розробки й запровадження відповідних програм розвитку земельних відносин, землекористування й охорони земельних ресурсів.

5. У аграрному секторі України концентрація сільськогосподарських земель переважно перебуває в користуванні великих за розмірами суб'єктів господарювання (переважаюча частина – це холдинги середніх розмірів), крім того відбувається поглинання менших за розмірами сільськогосподарських підприємств. Відомо, що на сьогодні налічується більше ніж 100 агрохолдингів, земельний банк котрих становить більше 6329,050 тис. га. Встановлено, що структура земельних володінь у Україні є незбалансованою з структурою землекористування, адже власниками земельних ділянок є одні суб'єкти, а користуються ними інші. Відтак все більш частіше переважають земельні відносини в сфері оренди сільськогосподарських земель аграрними товаровиробниками за різними організаційно-правовими формами господарювання.

6. Об'єктом дослідження прийнято територію ТОВ «СІГНЕТ-ПОДІЛЛЯ» в межах Дерезнянської міської об'єднаної територіальної громади Хмельницького району Хмельницької області. Дана територіальна громада включає 39 населених пунктів, площа досягає 619,3 км², чисельність населення громади становить 23360.

7. Розроблений проект землеустрою оснований на правовій базі. Для оцінювання ефективності формування землекористування господарства розроблено схеми сівозмін. Передбачено залуження окремих територій.

На ріллі ТОВ «СІГНЕТ-ПОДІЛЛЯ» проектом передбачено впровадження трьох сівозмін:

- кормову 5-ти пільну сівозміну площею 271,10 га;
- польову №1 7-ми пільну сівозміну загальною площею 407,60 га;
- польову №2 5-ти пільну сівозміну загальною площею 239,70 га.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бегаль І. І. Удосконалення категоріально-термінологічного апарату інституціонального забезпечення землекористування в Україні. *Економіка і прогнозування*. 2019. № 6. С. 82-87.
2. Беспалько Р. І., Хрищук С. Ю. Проблемні питання оптимізації використання земелькористувань. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/20092/1/41-226-229.pdf> (дата звернення 02. 09. 2021).
3. Богіра М. С., Ярмолук В. І. Землевпорядне проектування : теоретичні основи і територіальний землеустрій : навч. посіб. / Львів. націон. аграрний університет. Львів, 2010. 334 с.
4. Будзяк О. С. Організація екологобезпечного використання земель. *Вісн. Хмельниц. нац. ун-ту: економіка*. 2014. Т. 2, № 4. С. 30-37.
5. Вороненко В. І. Науково-методичні підходи до оптимізації та ефективного використання земельних ресурсів. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1286> (дата звернення 25. 09. 2021).
6. Горбаченко Ю. М., Чубань В. С. Аналіз існуючої організації охорони праці в органах і підрозділах Міністерства надзвичайних ситуацій України. URL: [http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22\(2\)_ekon/stat_20_1/14.pdf](http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22(2)_ekon/stat_20_1/14.pdf) (дата звернення 25. 09. 2021).
7. Горпинич О. В. Державне регулювання сталого використання земель сільськогосподарського призначення. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2016. № 1. С. 23–25.
8. Грещук Г. І. Еколого-економічні особливості регулювання землеустрою в контексті сталого розвитку. *Агросвіт*. 2018. № 21. С. 46-49.
9. Грещук Г. І. Розвиток системи планування сталого використання та охорони сільськогосподарських земель. *Агросвіт*. 2018. № 24. С. 23-30.
10. Дацюк, Галина. Яким бути новому Порядку з топографічного знімання? *Землевпорядний вісник*. 2020. № 10. С. 30-35.

11. Дзядикевич Ю. В., Любезна В.І . Складові процесу покращення землеустрою в Україні. *Інноваційна економіка*. 2020. № 1-2. С. 139-144.
12. Дзядикевич Ю. В., Любезна І. В., Розум Р. І. Напрями покращення землеустрою та землекористування в Україні. *Сталий розвиток економіки*. 2019. № 1. С. 172-177.
13. Грещук, Г. Методичні підходи до оцінювання сталості сільськогосподарського землекористування. *Аграрна економіка*. 2019. Т. 12, № 3/4. С. 25-32.
14. Дорош Й. М., Мартин А. Г., Новаковська І. О. Розвиток землевпорядної науки в Україні: історія, сучасність, перспективи. *Вісник аграрної науки*. 2021. № 4. С. 67-76.
15. Дорош Й. М., Дорош О. С. Еколого-економічні імперативи реформування земельних відносин в умовах ринку. *Землевпорядний вісник*. 2012. № 3. С. 30-34.
16. Дорош Й. Методологічні підходи формування ринку оренди земель сільськогосподарського призначення. *Землевпорядний вісник*. 2015. № 7. С. 23-27.
17. Дугієнко Н. О., Овчаренко І. О. Теоретичні засади раціонального сільськогосподарського землекористування. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. № 21. С. 510-516.
18. Єлісеєв В. С. Про правове закріплення показників ефективності використання сільськогосподарських земель. *Міжнародний науковий журнал Інтернаука*. Серія: Юридичні науки. 2017. № 1. С. 50–58.
19. Земельний кодекс України : Кодекс України; Кодекс, Закон від 25.10.2001 № 2768-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2768-14> (дата звернення 25. 10. 2021).
20. Клименко А. А., Глотова К. О., Ванієва А. Р. Імперативи екологізації землекористування в Україні. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2018. № 4. С. 66-70.

21. Коломієць Л. П., Шевченко І. П., Терещенко О. М. Агроекологічна ефективність ґрунтозахисних технологій у системі контурно-меліоративної організації землекористування. *Вісник аграрної науки*. 2019. № 12. С. 5-12.
22. Коляденко С. В. Вплив соціально-економічних та екологічних факторів на інтенсивність використання земель. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 9. С. 46–58.
23. Кривов В. М. Науково-методичне обґрунтування екологічно безпечних землекористувань URL: <http://www.lib.ua-gu.net/diss/cont/349987.html> (дата звернення 25. 08. 2021).
24. Купріянич І. П., Мельник Д. М., Салюта В. А. Інституційний підхід до планування розвитку системи землекористувань територій територіальних громад. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 16. С. 25-30.
25. Лаврук В. В., Покотильська Н. В., Лаврук О. С. Завдання сучасного землеустрою в системі управління земельними ресурсами та землекористуванням. *Агросвіт*. 2019. № 3. С. 3-10.
26. Мартин А. Ключові завдання землевпорядної галузі України на найближчі десять років. *Землевпорядний вісник*. 2020. № 3. С. 7-8.
27. Новаковський Л. Я., Новаковська І. О. Формування землекористування об'єднаних територіальних громад на дугому етапі децентралізації влади. *Вісник аграрної науки*. 2019. № 2. —С. 5-15.
28. Новаковський Л., Третяк А., Дорош Й. Стан і проблеми землеустрою об'єднаних територіальних громад у контексті підвищення їх фінансової стійкості. *Землевпорядний вісник*. 2018. № 12. С. 14-19.
29. Олещенко А., Палеха Ю., Мартин А. На шляху до уніфікованого просторового планування: узгодження систем класифікації у землеустрої та містобудуванні. *Землевпорядний вісник*. 2021. № 8. С. 7-10.
30. Основні види і способи захисту населення у надзвичайних ситуаціях. URL: <http://www.refine.org.ua/pageid-230-1.html> (дата звернення 19. 10. 2021).
31. Охотнікова О. М. Публічне адміністрування землеустрою в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення. *Часопис Київського університету права*. — 2019. № 3. С. 103-108.

32. Пістун І. П., Березовецький А. П., Ковальчук Ю. О. Охорона праці в галузі сільського господарства (землевпорядкування, геодезія): навчальний посібник. Суми: ВТБ «Університетська книга», 2006. 375 с.

33. Про державний контроль за використанням та охороною земель : Закон України від 19.06.2003 № 963-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/963-15> (дата звернення: 08.09.2021).

34. Про землеустрій : Закон України від 22.05.2003 № 858-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/858-15> (дата звернення 23. 09. 2021).

35. Про охорону земель : Закон України від 19.06.2003 № 962-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/962-15> (дата звернення 23. 10. 2021).

36. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1264-12> (дата звернення 20. 10. 2021).

37. Рогач С. М. Формування організаційно-економічного механізму управління у сфері органічного землекористування. *Інтелект XXI*. 2019. № 3. С. 160-164.

38. Русан В. Стан та напрями підвищення ефективності використання земель сільськогосподарського призначення в Україні. *Наукові записки інституту законодавства Верховної Ради України*. 2017. № 1. С. 137–145.

39. Сидоренко І. Проблеми раціонального використання земель сільськогосподарського призначення. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2016. № 2. С. 168–172.

40. Смирнова С. М. Смирнов В. М., Чигурян Я. О. Екологічні обмеження землекористування сільськогосподарських земель. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 51. С. 176-180.

41. Смирнова С. М., Глухий А. В. Землеустрій на позиціях збереження родючості ґрунту. *Агросвіт*. 2020. № 1. С. 88-95.
42. Стан охорони праці в Україні та інших країнах URL: <http://studopedia.org/7-151895.html> (дата звернення 26. 08. 2021).
43. Третяк А. М. Землеустрій в Україні: теорія, методологія: монографія. Херсон: Грінь Д.С., 2013. 650 с.
44. Третяк А. М. Землеустрій: підручник. Херсон: Олді-плюс, 2014. 520 с.
45. Третяк А. М., Третяк В. М., Гетманьчик І. П., Гунько Л. А. Поняття та сутність економіки землеустрою та землевпорядкування в Україні. *Агросвіт*. 2021. № 11. С. 3-10.
46. Третяк А. М., Третяк В. М., Прядко Т. М., Капінос Н. О. Розвиток системи землевпорядкування на засадах новітньої інституціонально-поведінкової теорії. *Економіка та держава*. 2021. № 6. С. 27-34.
47. Третяк А., Третяк В., Прядка Т. Законодавчі та управлінські проблеми землевпорядного процесу при оформленні прав на земельні ділянки. *Землевпорядний вісник*. 2021. № 1. С. 15-20.
48. Третяк А., Третяк В., Прядка Т., Капінос Н. Розвиток землевпорядкування як соціально-економічної інституції. *Землевпорядний вісник*. 2021. № 7. С. 19-25.
49. Тютюник Г. О. Концептуальні аспекти економіки вражень в контексті землекористування. *Економіка АПК*. 2020. № 2. С. 104-114.
50. Хвесик М. А., Голян В. А. Інституціональне забезпечення землекористування: теорія і практика: монографія. К.: Книжкове вид-во НАУ, 2006. 260 с.
51. Шаститко А. Предметно-методологические особенности новой институциональной экономической теории. *Вопросы экономики*. 2003. № 1. С. 24-41.